

38284

8° br.

FRANC JOŽEF I.

cesar avstrijski.

Slovenski mladini spisal

FR. HUBAD

Izdala in založila „Družba sv. Cirila in
Metoda“ v Ljubljani.

V Ljubljani.

Tisek „Narodne tiskarne“.

1908.

FR

V S

FRANC JOŽEF I.

cesar avstrijski.

V spomin 60letnice Njegove vlade

spisal slovenski mladini

FR. HUBAD,

C. KR. DEŽELNI ŠOLSKI NADZORNIK.

V Ljubljani.

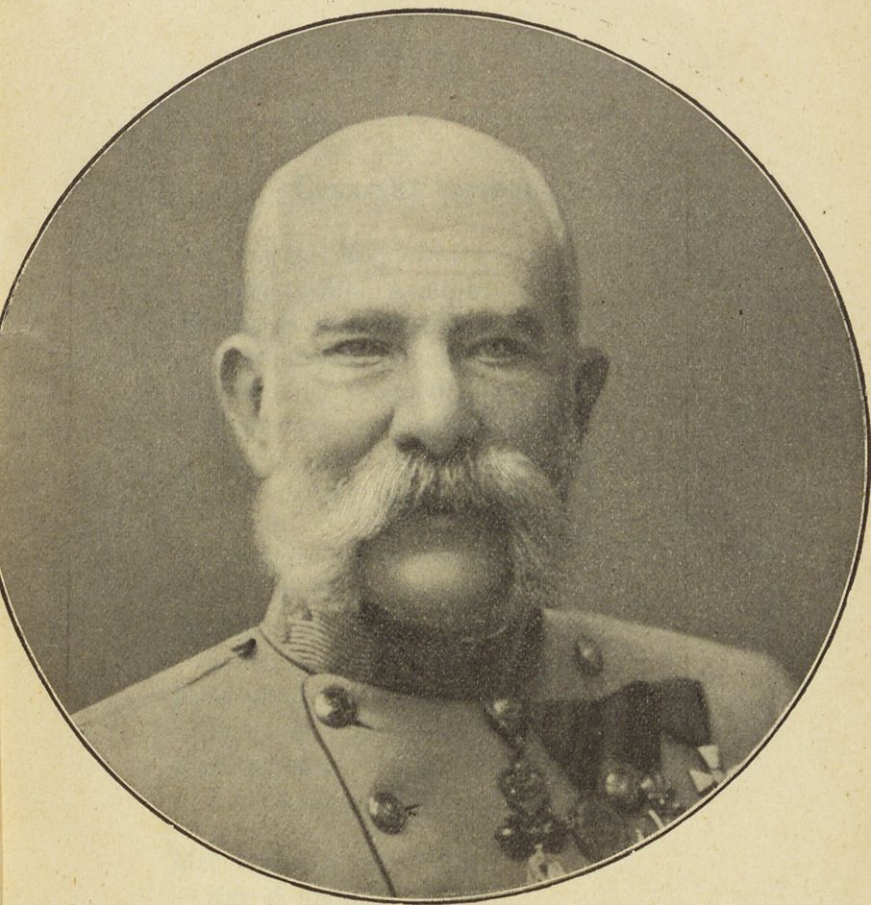
Izdala in založila „Družba sv. Cirila in Metoda“.

1908.

38284

030043239

Franc Jožef I., cesar avstrijski.

Cesarska pesem.

Bog ohrani, Bog obvari
Nam cesarja, Avstrijo!
Modro da nam gospodari
S svete vere pomočjo!
Branimo mu krono dedno
Zoper vse sovražnike:
S habsburškim bo tronom vedno
Sreča trdna Avstrije.

Za dolžnost in za pravico
Vsak pošteno, zvesto stoj;
Če bo treba, pa desnico
S srčnim upom dvigni v boj!
Naša vojska iz viharja
Prišla še brez slave ni:
Vse za dom in za cesarja,
Za cesarja blago, kri!

Meč vojščaka naj varuje,
Kar si pridnost zadobí,
Bistri duh pa premaguje
Z umetnijo, znanostmi!
Slava naj deželi klije,
Blagor bod' pri nas domá:
Vsa, kar solnce je obsije,
Cveti mirna Avstrija.

Trdno dajmo se skleniti:
Sloga pravo moč rodí;
Vse lahkó nam bo storiti,
Ako združimo moči.
Brate vodi vez edina
Nas do cilja enega:
Živi cesar, domovina,
Večna bode Avstrija!

In s cesarjem zaročnica;
Ene misli in krvi,
Vlada milo cesarica,
Polna dušne žlahtnosti.
Kar se more v srečo šteti,
Večni Bog naj podeli:
Franc Jožefu, Lizabeti,
Celi hiši habsburški!

Slovenska cesarska pesem.

Mi ponosni smo vojaki,
Iz Slovenskega domá.
Po telesu smo junaki
In pogumnega srcá.
Za pravico ostre mêče
V bóju sučemo krepkó,
Ko pa kri sovražna teče,
Vsi zavriskamo glasnó:
Bog ohrani nam cesarja,
Ljube Avstrije vladarja!

Naj sovražnika prihruje
Kakor listja in travé,
Naš pogum ne omaguje,
Nam ne trepetá srcé;
Kakor skala vsi stojimo
Zoper moč sovražnih čet,
In ko zmago zadobimo,
Krepko se razlega spet:
Bog ohrani nam cesarja,
Močne Avstrije vladarja!

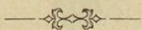
Vse pod solncem kmalo mine,
Vse se stara, vse mrjè,
Pa ljubezen ta ne zgine,
Ona vekomaj cvetè;

In ljubezen za Avstrijo
V srcu hrani vsaki nas,
Naše želje se glasijo
Danes kakor slednji čas:
Bog ohrani nam cesarja,
Krasne Avstrije vladarja!

Blagor néba naj razlije
Se nad Avstrijo krasnó,
Zlata sreča vsem naj sije,
Ki pod njenim ščitom so;
Vez edinosti naj združi
Nas, sinove njene, vse,
Drug rad drugemu naj služi,
Vseh pa gêslo bodi le:
Bog ohrani nam cesarja,
Slavne Avstrije vladarja!

Predgovor.

Predraga mladina!

Adar pride god preljubih vaših starišev, spominjate se z veseljem vseh dobrot, katere so vam storili v mladem vašem življenji; veselega srca stopate pred nje in se jim zahvaljujete za trud, kateri so imeli z vami in prosite Boga z gorečim srcem, naj jim povrne obilo, kar so storili za vas.

Ali za vas ne skrbé le ljubi vaši stariši; za nas vse, za stare in mlade, za reveže in bogatine deluje noč in dan, skrbi že celih petdeset let naš presvitli vladar, cesar naš

Franc Jožef I.

Mnogi izmed nas videl ga je leta 1883., ko je potoval med nami, ko smo se spominjali šeststoletnice, odkar nam vlada slavna habsburška rodovina. Tedaj klical je narod slovenski navdušen: „Živio!“ svojemu cesarju in vsako srce priseglo je Njemu in Njegovemu rodu zvestobo na veke.

Za Njega in za Njegove prednike prelivali so naši očetje svojo kri že na mnogih bojiščih, za Njega in Njegove potomce bomo darovali mi in naši otroci, ako bode treba imenje in življenje.

Da bodete pa spoznali svojega Očeta še bolje, opisati vam hočem njegovo življenje v kratkih potezah.

Cesarjeva mladost.

Bilo je predpoldnem leta 1830. dné 18. avgusta. Tedaj se je peljala kočija iz cesarskega grada Schönbrunna v mesto Dunaj. Nadvojvoda Franc Karol, drugi sin tedanjega cesarja Franca I., dirjal je k svojemu očetu naznanjat, da se mu je rodil prvi sin. Vesel objame cesar svojega sina, topovi zagromé po mestu, Franc Karol pa sede hitro zopet v kočijo, da bi se peljal nazaj v Schönbrunn k svoji ženi in svojemu sinu. Po ulicah se je gnelo vse polno ljudi. Učenci so vreli ravno iz šole. Z navdušenimi klici pozdravljalo je ljudstvo mladega očeta, vsak mu je hotel razodeti svojo radost, vsak se je gnetel proti vozu, da bi mu pokazal, kako ga veseli, da se je narodil naslednik cesarju, kajti stareji cesarjev sin Ferdinand ni imel otrok. Vesela se je zbirala mladina na potu nadvojvode, vesela je tekala za vozom in pozdravljala priljubljenega nadvojvodo. Tega je gnalo srce v Schönbrunn nazaj k svojemu sinu; lko pa vidi, da teka mladina za njim, da bi si pokvaril lahko kak deček svoje zdravje tekaje za vozom, reče kočijažu: „Ne vozi tako hitro; dečki so že vroči, prehladili se bodo sicer!“ Mirnim korakom se je peljal dalje, ljudje so vriskali in klicali od veselja, ko so čuli take besede.

Poldne je že bilo, ko se je pripeljal nadvojvoda zopet v Schönbrunn. Tedaj je bil star 28 let, mož čvrste, krepke postave, ljubeznivost sijala mu je iz oči. Njegova žena je bila Friderika Dorotea Sofija, hči Jožefa Maksimilijana, kralja Bavarskega, s katero se je bil poročil 4. novembra leta 1824.

Istege dne, ktereга se je rodil naš cesar, se je vršilo v dvorni kapeli na Dunaju sledeče. Redovnik poroča tako: „Leta 1830. sem bil na Dunaju. Dne 18. avgusta ob desetih zjutraj sem ravno hotel stopiti iz zakristije dvorne kapele pred altar, kar pride dvorni služabnik s poveljem: Prvi duhovnik, ki stopi k maši, naj bere sv. mašo na mnenje cesarjevo! Kakošno je to mnenje, mogel sem si misliti, saj se je bila raznesla govorica po mestu, česa pričakuje presvetli cesar. Prav iz srca sem prosil Boga, naj usliši prošnje celega cesarstva ter naj pokloni nadvojvodi dediča. Tako me je presunilo ta trenotek, da so mi tekle med povzdigovanjem solze iz oči. In res! Komaj pridem v zakristijo, sem že zvedel veselo novico, da je dobila nadvojvodinja v Schönbrunnu mladega princa, Franca Jožefa I., najmilostnejega cesarja!“

Že nadvojvoda Franc Karol, oče našega cesarja, si je bil pridobil s svojo ljubeznivostjo srca vseh svojih podložnikov. Reveži so ga spoštovali kot svojega očeta, kajti rad je delil ubožcem, rad je pomagal tudi pridnim obrtnikom. On je bil pokrovitelj nižjeavstrijskemu obrtniškemu društvu. Če je le zvedel, da je prišel kdo v zadrege brez svoje krivice, hitro mu je pomogel. Nekega dne peljal se je s svojim adjutantom na sprehod v Prater, v velik gaj, kamor se hodijo Dunajčanje najraje sprehajati. Ko se peljeta mimo neke gostilne, zapazi nadvojvoda, da je zaprta. „Kaj pomeni to?“ vpraša

svojega adjutanta. Ker mu ta ni vedel odgovora, pošlje hitro, ko prideta domu, slugo povpraševati, kaj je s krčmarjem. Še tisti dan mu poroči sluga, da je krčmar obubožal, ker je trla bolezen njega in njegovo obitelj, da je dolžan kakih 400 gld., ter da so mu zaprli krčmo, ker so ga upniki rubili. Kmalu potem se pelje nadvojvoda zopet v Prater. Krčma je bila že zopet odprta, krčmar je stal na pragu in pozdravljal z veselim srcem nadvojvodo. Ta mu je bil plačal dolgove, ker je zvedel, da krčmar ni sam kriv svoje nesreče.

Koliko je dajal za bolnike, za slepce, za sirote, za gluhoneme in za druge nesrečneže, se ne da povedati, ker je dajal tako, kakor velewa sveto pismo, naj levica ne ve, kaj daje desnica. Mnogokrat je obiskal celo sam kakega reveža, da mu je pomagal. Zato ga je pa ljubilo tudi ljudstvo nad vse, imenovalo ga je le „očeta revežev“. Kjer se je le pokazal, pozdravljalo ga je ljudstvo tako spoštljivo in tako prijazno, da so se čudili tujci. Nadvojvoda sam je odzdravljaval tudi najnižjemu; če je hodil po ulicah Dunajskih, nosil je klobuk navadno v roki, da bi le ne prezrl kakega pozdrava.

Tak je bil oče našega cesarja in mati njegova bila je verna družica svojemu možu.

Od svojih starišev naučil se je mladi nadvojvoda Franc Jožef že zgodaj usmiljenja do revežev. Posebno rad ga je imel njegov ded, tedanji cesar Franc I. Skoro vsak dan morali so pripeljati mladega vnuka k njemu. Sam ga je poučeval ali se je pa igral z njim. Komaj je znal „Franci“, tako ga je imenovala cesarska rodovina, dobro tekati, kupil mu je cesar puško in sabljo z malo vojaško opravo. Kadar je prišel potem k dedu, moral je marširati po povelju dedovem in sukati svoje orožje, kar se je prav lepo podalo dečku.

Nekega dne bil je mladi nadvojvoda v Laksen-
burgu. Vesel je tekal po tratih, vozil je svoj voziček,
nakladal je seno nanj in se je radoval, kakor se radu-
jejo otroci. Večkrat je pa pogledal z milim očesom
vojaka, ki je stražil ob vratih.

Kmalu se pripeljeta cesar in cesarica obiskat svo-
jega vnuka. Vesel jima teče „Franci“ nasproti. Pa hitro
pocuka svojega deda za suknjo ter pravi: „Daj mi kaj
za vojaka; revež je!“ Cesar se nasmeje, ter mu da
bankovec. Maliček teče k vojaku, pa mu ponuja denar.
Ali vojak prezentira s puško, denarja pa ne vzame, ker
je to prepovedano straži. Dolgo ponuja dečko: „Vzemi,
vzemi!“ Ker pa se vojak ne gane, steče Franci žalosten
k dedu, ter mu toži, da vojak neče denarja. „On na
straži ne sme vzeti denarja. Deni mu denar v torbo za
patrone, ki mu visi na hrbtu!“ Vesel steče deček zopet
k vojaku. Ali, o joj, torba visi previsoko, on ne more
do nje. Cesar Franc vzdigne torej svojega vnuka, cesarica
Karolina pa odpre vojakovo torbo, da položi „Franci“
bankovec vanjo. Vesel ploska v roki ter pravi: „Sedaj
pa ta mož ni več revež!“ — Radosten ga objame cesar;
drugi dan pa pošlje k polku, pri katerem je služil ob-
darovani vojak, prašat, kak človek je ta. Od polkovnika
zve, da je eden izmed najboljših mož, in da podpira od
svoje male plače še svojo revno mater. Sinova ljubezen
do matere gane cesarja v srce. Hitro pošlje svoto de-
narja, katero je trebalo za odkup moža. Oprosti ga torej
vojaštva, obdaruje ga bogato ter ga pošlje materi na
dom. Tako je pomogla dobrosrčnost mladega nadvojvode
dobremu sinu od vojakov. Stara mati in njen sin živela
sta še dolgo srečna in vesela, kajti cesarjeva milost
jima je ostala naklonjena in lastna pridnost je pomnožila
sinu premoženje, da je umrl kot pošten in bogat kmet.

Razven Franca Jožefa podaril je Bog nadvojvodi Francu Karolu še tri sinove: Ferdinanda Maksa, kasnejega cesarja Meksikanskeda, Karola Ludovika in Ludovika Viktorja in eno hčer Marijo Ano, katero je pa pokosila smrtna kosa že v petem letu njene starosti.

Hitro teko leta. Kmalu pride za otroka čas pouka in učenja. V prvih letih je vodila pouk grofica Marija Lujiza Sturmfelder. Bila je stroga, a tudi ljubezniva, njeni učenci so jo imeli radi tudi še, ko jim ni bila več varuhinja. Vedno so se je spominjali nadvojvode radi. Ko je ležala grofica že na smrtni postelji, obiskovali so jo mladeniči ter so ji kazali, kako radi jo imajo. — Ne zabite torej tudi vi, preljubi otroci, onih, kateri so vas vodili v mladih vaših letih!

Ko so bili odrasli nadvojvode, dobili so svoje odgojitelje: Grof Henrik Bombelles postal je vodja vsem; nadvojvoda Franc Jožef pa je bil izročen posebno še grofu Ivanu Koronini-ju. Kdor bi namreč mislil, da sinovom iz cesarske rodovine ni treba truditi se v mladosti, varal bi se. Oni so namenjeni, da vladajo v svoji moški dobi, od njih je odvisen blagor cele države; zato se morajo pripravljati že od mladih nog za težavni posel. Posebno cesarjevič, naslednik na prestolu očetovem, se mora izuriti v vseh strokah uradovanja. On, ki naj bode nekdanj vrhovni vodja cele armada, mora poznati svojo vojno na vse strani; on, ki naj bode nekdanj najviši sodnik, mora poznati temeljito pravo sodnijsko in politično; on, ki naj zapoveduje šolstvu, mora poznati vse stroke šolstva od najvišjega do narodnega. On se mora seznaniti z obrtništvom, z razmerami trgovine, s kmetijo in z rudarijo in z vsemi vednostmi, kolikor se jih goji po prostrani državi, da more vladati. Posebno avstrijski cesarji gledajo že od nekdanj na to, da se priuče njihovi

sinovi že v mladosti pravih načel, po katerih se treba ravnati vladarju, da mu ni treba poslušati le svojih svetovalcev, ampak da more soditi o vsaki stvari tudi sam. Kakor drugi mladeniči, mora se izobraziti cesarjevič tudi v vednostih, katerih se uče drugi po narodnih, srednjih in visokih šolah in vrhu tega se mora še naučiti jezikov svojih podložnikov. Saj ne gane človeku srca nič toliko, kakor če govori cesar njegov v materinem njegovem jeziku ž njim. Le poprašajte one može ki so že govorili sami ž njim, kako milo jim je bilo pri srcu, ko se je cesar sam po avdijenciji poslavljal od njih s prav slovenskim: Srečno!

Mladi nadvojvoda Franc Jožef se torej ni učil le latinščine, grščine, francoščine in angleščine, ampak tudi skoro vseh jezikov avstrijskih: madjarščine, češčine, poljščine, italijanščine, srbo-hrvaščine itd. Se vé, da pa pri tem svojega telesa ne sme zanemarjati; le zdrav duh v zdravem telesu more zadostovati dolžnostim vladarjevim. Zato je velevala že slavna Marija Terezija odgojiteljem svojih otrok, naj jih utrdijo na duhu in na telesu ter naj jih ne razvadijo na nobeno stran.

Franc Jožef sicer v mladih svojih letih ni mogel misliti, da bo postal cesar, kajti njegov oče bil je cesarjev drugi sin; ker pa njegov stric, kasneji cesar Ferdinand (od l. 1835—1848), ni imel otrok, moglo se je misliti, da bi postal njegov oče cesar in za njim tudi on sam; zato se je moral pripravljati že od mladih nog za težavni ta posel, akoravno ni bil gotov, da bo nosil kadaj cesarsko krono.

Zato so napravili za njega in za brate njegovi odgojitelji natančen dnevni red. Že ob šestih zjutraj začel se je po letu pouk; na tanko so bile določene ure za veronauk, za jezike, za zgodovino, za računstvo,

za naravoslovstvo, za igro kakor za telesne vaje. Tako prihodnji cesar že od mladosti nima skoro urice, v kateri bi mogel delati, kar bi se mu ljubilo. Zamuditi ne sme niti minute, kajti natančnost je najlepši kinč vladarjev.

Mladi „Franci“ je bil vedno natančen. Ob minuti je bil vedno na svojem mestu. Še sedaj se tujci ne morejo načuditi, da ga nikdar ni treba čakati. Če pravi, ob ti ali oni uri pridem sem ali tja, pride ob ti uri, naj sije solnce ali naj pada dež, toča ali sneg z neba. Tudi v tem oziru nam bodi torej on vzvišen vzgled.

Komaj je bil star dvanajst let, znal je že najslavnejše evropske jezike in jezike raznih narodov, katerim je zdaj vladar. V telesnih spretnostih se je odlikoval že tudi. Ko je praznovalo društvo strelcev v Salzburgu l. 1841. svojo slavnost, zadel je Franc Jožef, tedaj enajstleten deček, s prvim strelom ravno v sredo. To je navdušilo strelce tako, da so ga imenovali takoj za svojega častnega člana.

Zanemarjal pa med tem tudi obrtnijskega pouka ni. Obiskaval je s svojimi učitelji razne obrtnijske zavode, tovarne itd., da se je poučeval sam o razmerah raznih obrtov. Posebno ga je zanimalo steklarstvo, t. j. kako se dela steklo. Sam je spisal večji spis o tej umetnosti.

Kadar je prišel čas počitka, vadal se je najraje s svojimi pajdaši, mladima grofoma Bombelles-oma in mladim Koroninijem in z drugimi v bojnih igrah. Po vrtu v Schönbrunn-u igrali so dečki. Franc Jožef jim je bil vojvoda. Bojevali so se med seboj, da je bilo veselje gledati, kako so se iskriale oči mlademu princu.

Te otroške igre niso trajale predolgo. Kmalu je trebalo tudi za njega uriti se resno v orožju. Polkovnik

Hauslab mu je bil učitelj. Da se nauči vojaških vednosti, moral je začeti kakor prostak. Obleči je moral opravo pešca in vaditi se v njej; a ne sam, ampak z novinci, da je poskusil sam, kako treba ravnati z novinci, da je poskusil sam, kako treba ravnati z ljudmi, kateri pridejo ravno med vojake. Ko se je naučil sam hoditi po vojaški in rabiti puško kakor vsak drug prostak, vadil se je opravila vsake šarže, ter se tako privadil voditi vedno večje krdelo do cele kompanije, kasneje do polka itd.

Ko se je bil izuril kot pešec, vadil se je kot konjik. Tudi tu moral je obleči opravo prav priprostega ulanca, svojega konja ni smel imeti, jahati je moral na navadnem konju kakor vsak drug konjik. Jahati se je bil učil sicer že prej, ali ni mu šlo ravno predobro izpod rok. Sedaj pa, ko se je moral kazati na jahališču med prostimi vojaki, šlo mu je bolje. V nekaterih tednih sedel je v sedlu kakor pribit, da so se mu čudili častniki, ko je kazal svojemu očetu svojo spretnost na konju ter dirjal pred njim in sukal svoje orožje kakor star vojak. Ta spretnost se vidi nad njim še dandanes, pokazal jo je pa tudi sam leta 1851., ko je prišel ruski car obiskat ga na Dunaj. Tedaj se je splašil udjutantu ruskega cara konj. Ljudstvo je kričalo od strahu, ko je obležal jezdec brez zavesti na tleh in je skočil konj splašen med ljudi. Ali cesar sam zgrabi preplašenega konja s krepko roko za uzdo ter ga ukroti.

Tudi kot topničar moral je začeti Franc Jožef na najnižji stopinji. V priprosti opravi moral je sesti na top ter se vaditi posla vseh števil, katere imajo opravila, predno je top gotovo za strel. Tedaj topov še niso basali od zadej kakor sedaj; od spredaj sta morali po-

rivati številki 1. in 2. smodnik in kroglo v cev. Tako opravilo ni bilo ravno brez nevarnosti. Lahko bi se zgodilo, da se vname smodnik, ko ga porivajo z drogom v cev. All vendar mu tudi tega opravila niso opustili, da se navadi le na tanko vsega. Tudi pri topničarjih je opravljal posel vsake posamezne šarže. Vse te vaje so mu bile na dobro. Spoznal je, koliko je vredno natančno spolnjevanje vsakega povelja tudi malenkostnega. Ob enem se je okrepčal tudi na telesu, postal je neustrašen pa vendar premišljen mladenič, ki je spoznal svojo moč, ter jo je znal rabiti tudi o pravem času.

Da se seznani tudi z opravi vojakov po trdnjavah, pošlje ga oče v Olomuc, kjer se je moral plaziti po rovih, v katerih delajo mine, kakor vsak drug vojak.

Med tem, ko se je vadil vojaških spretnosti pa ni opustil drugih nauk. Učil se je vrh tega civilnega in kazenskega, cerkvenega in političnega prava in modroslovja, kajti cesar ni le vrhovni vojskovodja, on je tudi najvišji sodnik.

Tako mu je tekel čas. Od jutra do večera je bilo opravila zadosti; še v nedeljo je moral v državno pisarno, da se je poučeval o državnih opravkih.

Akoravno še sam ni mogel prijeti za orožje, ker je imela država mir na vse strani, vendar mu tudi ni manjkalo lepih vzgledov vojaških kreposti. Nadvojvoda Friderik, sin slavnega avstrijskega vojskovodje nadvojvode Karola, kateri je bil zmagal dne 21. in 22. maja leta 1809., prvi hrabrega francoskega cesarja Napoleona I., se je bil odlikoval med Angleži, s katerimi so ga bili poslali na Jutrovo, naj ukroti vladarja Egipčanskega, Mehemed Alija. Na čelu svojih vojakov bil je osvojil 26. septembra 1, 1840. trdni grad mesta Saide.

4. novembra istega leta, ravno na dan godu svojega očeta, razvil je prvi avstrijsko zastavo na trdnjavi Akkonski, ter se je boril hrabro nad poldrugo uro z Avstrijci sam ter tako pomogel, da je prišlo mesto svojemu gospodarju v roke. Celo angleški poveljnik ga je hvalil rekoč: „Mladi nadvojvoda je izvrsten pomorščak in hraber junak. On navdušuje tudi naše vojake; vsi ga hvalijo.“ Zato mu je podelil cesar Ferdinand vitežki red Marije Terezije. S kakim veseljem so sprejeli Friderika Avstrijci, kak lep vzgled je bil mlademu komaj dvanajstletnemu Francu Jožefu, si pač lahko mislimo.

Tri leta kasneje, 5. aprila 1843, praznoval je pa Dunaj in cela Avstrija petdesetletnico, kar si je bil zaslužil nadvojvoda Karol veliki križ Marije Terezije. O njem je sodil Napoleon I. sam, da je bil najslavnejši vojskovodja svojega časa. Pri tej slavnosti obljuboval si je tudi Franc Jožef, da bode posnemal slavnega svojega sorodnika.

Med tem se je končal čas poučevanja. Mladi Franc Jožef se je bil razvil duševno kakor malokak drug mladencič njegove starosti. Da bi se vadil državnih opravkov tudi dejanski, pošlje ga cesar dne 16. oktobra l. 1847. na Ogorsko, naj postavi slovesno v njegovem imenu nadvojvodo Štefana za velikega župana Peštanske županije. Od vseh strani so privreli ogerski velikaši pozdravljat cesarjevega poslanca. Njegovi predniki so govorili o takih prilikah svojim podložnikom navadno v latinskem jeziku. Ko pa stopi Franc Jožef na prestol, oglasi se prvič v narodnen govoru. Hotel je pokazati, da spoštuje cesar in on sam materini jezik vsakega svojega naroda, da hoče občevati z vsakim v materinem jeziku. Vsi so strmeli od samega veselja, ko zaslišijo iz ust nadvojvodih glasove svojega govora. Vsi so začeli

klicati nadvojvodi navdušeno : Eljen. V nekaj trenutkih pridobil si je mladenič srca vseh, in po celi Avstriji vzbudila je ta novica veselo zaupanje za boljšo bodočnost.

Ali že prihodnje leto jelo je vreti povsod. Na Italijanskem začel se je upor proti Avstrijcem. Tam so stali vsi slovenski polki. Hrabri maršal Radecki, ktereга slavi vsak Avstrijec, moral se je sicer umakniti iz Milana, in Benetke so prišle v roke upornikom, ker je bilo premalo vojakov, da bi bil mogel varovati celo prostrano deželo. Tedaj so pokazali Slovenci, da so junaki od prvega do zadnjega, da ne pozabijo svoje prisege do zadnje kaplje krvi. V Benetkah n. pr. stražil je junak Franc Gornik, od sv. Jakoba v Slovenskih Goricah, smodnišnico, ko je prišlo mesto upornikom v pest. Gornik je imel samo sedemnajst mož seboj. Tri italijanske bojne ladije priplujejo pred mali otok, na katerem je stala smodnišnica. Ali junaški Gornik se jih ne vstraši. „Raje užgem smodnik, da pojdemo vsi v zrak, kakor bi vam prepustil mesto, na katero so me postavili za stražnika v imenu mojega cesarja!“ Dva dni se je držal možato, in odšel je še le, ko je prišlo povelje od njegovega stotnika, naj odide. Zato ga je pohvalil Radecki sam in cesar sam mu je podelil zlato svetinjo.

Drug junak, Matija Černi, s Kranjskega doma, stražil je s svojim krdelom trdnjavo Rocco d' Anfo, ko ga obkolijo ustaši od vseh strani. Obetajo mu denarja in časti, če jim izroči trdnjavo. Ali Černi jim odgovori mirno: „Izročil vam bodem, a le svinca iz naših pušek!“ Več sto ustašev jih je bilo okoli trdnjave, a niso se upali napasti zvestih Slovencev. Ko so mislili prelesti po noči obzidje, spodili so jih hrabri

vojaki s krvavimi glavami nazaj, ter so se držali hrabro, dokler jim ne pridejo naši na pomoč in odženejo druhal. Tudi Černi je dobil za to zlato svetinjo. Tu ni mesta, da bi navajali vse junaške čine naših slovenskih očetov na italijanskih tleh; borili so se tako hrabro, da se je odkrival vojskovodja, kadar je jahal mimo slovenskega polka.

Radecki je imel vsega komaj 24.000 mož, zato se uklone nazaj med glavne avstrijske trdnjave na Benečanskem, da zbere svojo vojsko in udari po tem nad sardinjskega kralja Alberta. Tedaj pošljejo tudi sedemnajstletnega nadvojvodo Franca Jožefa na Italijansko, naj si ogleda na svoje oči vojne priprave ter se uči tudi od slavnega sivega Radeckega vojevanja. Stari maršal je bil vesel, da mu zaupajo nadvojvodo, le težilo ga je, ker je vedel, kolika bo njegova odgovornost, ko bi se nadvojvodi kaj pripetilo. Ali Franc Jožef ga potolaži sam rekoč: „Morda niso dobro premislili, ko so me pošiljali sem; ker sem pa tu, brani mi čast, da se ne vrnem!“ S solzami v očeh stiskal je Radecki mlademu junaku roko na te besede.

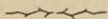
Med tem bil je prihrul sardinjski kralj s 40.000 možmi nad Avstrijce. Dne 6. maja 1848 začne se boj pri sv. Luciji. Na vsakega avstrijskega vojaka bila sta po dva sovražnika, ali vsak Avstrijec boril se je tudi za dva. Srčno so klicali vojaki: Živio! ko so zagledali med seboj nadvojvodo, prisezali so si, da dajo kri in življenje za cesarja in za njegove. In spolnili so svojo prisego. Ob devetih zjutraj vname se boj. Avstrijci so bili pripravili vse, vsaka hiša, vsaka vas je bila utrjena, pota so bila zadelana z drevjem in kamenjem. Nad dve uri bila je dolga vrsta bojujočih se. Na pokopališču v sv. Luciji bili so lovci 10. lovskega bata-

lijona. Šestkrat večja množica jih napade, topovi grome kakor bi bil sodnji dan, krogle švigajo kakor toča izpod neba, ali lovci se ne ganejo. Radecki sam in nadvojvoda Franc Jožef dirjata med junaki in vodita boj. Blizu nadvojvode udari krogla v tla, a mladi junak se ne ustraši, druga krogla iz topa udari blizu Radeckega ter ga posuje s prstjo, tretja krogla odtrga adjutantu Radeckega škrice sè suknje, a nikdo se ne ustraši. Solnce stoji že na poldne, vedno še gromijo topovi in prasketajo puške. Avstrijci se ne ganejo. Zastonj napenjajo Italijani vse sile, vabijo italijanske avstrijske polkove, naj zapuste avstrijske vrste, a ti odgovarjajo zvesti: „Avvanti colla bajonetta (z bajoneti nad nje)!“ ter jih porinejo nazaj.

Ob dveh popoldne pokliče maršal še pomoči iz Verone. Nekaj batalijonov, med njimi dve kompaniji polka Prohaska, prispejo svojim pomagat. Kakor vihra se vržejo nad sovražnika. Italijani se spuste v beg. Strah in groza se jih je bila lotila; nekteri vojaki so bežali z bojišča kar na svoj dom. Tako je naklestil Radecki sovražnike. Kmalu uredi zopet svojo vojsko, iz domovine mu pride pomoč. 10. junija 1848 l. zmaga pri Vicenci, 21. marca pri Mortari in 23. marca 1849. l. pri Novari, osvoji si zopet Milan ter pribori mir.

Ali Franca Jožefa ni bilo več pri vojni. Že 8. junija 1848 bil je v Innsbrucku na Tirolskem. Tam začel se je zopet učiti cerkvenega in avstrijskega prava in zgodovine. Kadar se je pokazal ljudem, pozdravljali so ga veseli, kajti boj ga je bil učvrstil; videl je bil s svojimi očmi, kako so padali junaki za svojega cesarja, bil je sam v smrtni nevarnosti, postal je bil resnejši, in bolj možat.

Že 8. avgusta je bil zopet v Schönnbrunnu pri Dunaji. Koliko se je bilo premenilo med tem. Tudi na Dunaji se je bil začel že 13. marca l. 1848. upor, na Ogerskem je vrelo vse. Hoteli so si priboriti novih pravic, težko jih je krotila cesarjeva roka. Med tem, ko je vrelo po celi Avstriji, moral se je vedno pripravljati nadvojvoda za težki posel, ki ga je še čakal. Dne 7. oktobra 1848 odšel je cesar s svojim dvorom z Dunaja. Na celem potu do Olomuca spremljali so ga principi na konju. Pa še tam uka ni bilo konec. Še 1. decembra 1848 poučeval ga je dr. Columbus v crkvenem pravu, a že drugi dan bil je učenec — cesar.

Franc Jožef na prestolu.

Početkom leta 1848. začele so se prekucije po celi Evropi. Narodi so hrepeneli povsod po ravnopravnosti, želeli so se oprostiti starih bremen, ktera so težila posamezne stanove. Kmet n. pr. moral je še delati graščakom tlako, moral jim je dajati desetino. Drugim stanovom je pa presedalo, da niso imeli nikakoršne pravice do vlade, da je veljalo le to, kar je veleval vladar; da ta ni bil odgovoren, kako je rabil davke; da je mogel zahtevati vojakov, kolikor jih je hotel, ne da bi bil moral opravičevati svoje dejanje komu drugemu. Kmet, ki je stokal pod jarmom, si je želel prostosti od tlake in desetine, on in drugi stanovi so želeli tudi deleža do vlade, da bi smeli dovoljevati vladarju, koliko sme zahtevati davka, koliko si sme nabirati vojakov. Ob enem pa se je razvijala narodnostna ideja med vsemi narodi. Italijani so se hoteli združiti v eno samo državo. Madjari so si hoteli priboriti svoje nekdanje pravice,

Slovani in med njimi Slovenci so tirjali svoje pravice tudi za svoj jezik v šoli in po uradnih. Ali ponosni smemo povdarjati, da tudi tedaj Slovenci in drugi Slovani niso hoteli priboriti novih pravic sè silo; odkar nam vlada habsburška rodovina, nikdar niso se puntali Slovenci, ter se tudi ne bodo.

S Francoskega se je širila nezadovoljnost vedno dalje. Italijani, kateri so živeli do sedaj srečni pod avstrijskim žezlom, hoteli so se oprostiti, da bi se zedinili s svojimi brati po Italijanskem, ali hrabri Radecki ukrotil jih je kmalu, kakor smo že videli.

Tudi na Dunaji začele so se homatije. Dné 13. marca l. 1848. začel se je tukaj upor. Cesar se je odtegnil iz mesta. Poznal je svoje Dunajčane dobro, da niso hudobni, da se jim je le zvirtelo v glavi; zato tudi ni puščal, da bi se krotili s celo silo. Ko so zahtevali vojskovodje dovoljenja, da bi streljali s topovi na ljudi, odgovoril je blagodušni cesar Ferdinand: „Ne, na svoje podložnike ne pustim streljati!“ In res, kmalu so se pomirili nekoliko duhovi. Cesar se vrne na Dunaj ter da svojim narodom ustavo dné 25. aprila 1848. l. Celo cesarstvo se je veselilo novih pravic, ljudje so se objemali kakor bi bilo sedaj konec vseh težav.

Cesarja Ferdinanda je pa bil dirnil upor globoko. Skrbel je bil vestno, kako bi osrečil svoje podložnike, ni si imel kaj očitati; tolika nehvaležnost segala mu je do srca. Zato je rekel že meseca marca cesarici, da se hoče odpovedati vladi. Ali možje, katerim je zaupal najbolje, prigovarjali so mu, naj ne stori kaj takega, dokler se ljudje ne pomirijo. Ali vendar cesar ni opustil te misli. Ker sam ni imel otrok, hotel se je odpovedati prestolu na korist svojemu bratu nadvojvodi Francu Karolu, da bi položil žezlo v roke možu, ki z dosedanjimi

homatijami ni imel opraviti, ki bi mogel vzeti vajeti v proste roke.

Med tem je začel spolnovati pošteno svoje obljube, ktere je bil izrazil v ustavi. Dné 22. julija 1848 sešli so se poslanci v državni zbor na Dunaji. Začeli so se posvetovati, kako bi se mogle uresničiti pravice, ktere jim je dal cesar. Ali vroča kri motila je tudi previdne glave. Marsikdo ni pomislil, da se ne da premeniti vse staro kar čez noč, da treba spoštovati stare pravice, da treba iskati, kako se spravi staro in novo v sklad. Ko so predlagali, naj se odkupi n. pr. tlaka in desetina, to marsikomu ni bilo po volji; oni, ki so kričali najglasneje po svobodi, je sami niso znali rabiti, mislili so, da velja svoboda le za to, da ne sme biti nikdo družega mnenja kakor oni. Največi svobodnjaki kazali so se največe nazadnjake. Ker sadje ni zorelo tako hitro, kakor so upali nekteri, množila se je nezadovoljnost. Ogri so se ustavljali vedno huje, zahtevali so samoupravo, ktere jim cesar seveda ni mogel dati. Meseca oktobra se začne upor na Ogerskem, na Dunaji počí 6. oktobra ustaja. Zaslepljeno ljudstvo umori celo vojnega ministra Latour-ja. Žalosten zapusti cesar Ferdinand svoje prestolno mesto ter se poda s princi in ministri v Olomuc. Hrvaški ban Jelačić pridere z zvestimi svojimi in osvoji pod knezom Windischgrätz-om Dunaj ter potolče Ogre, ki so hiteli Dunajčanom na pomoč.

Vse to dozorilo je v srcu Ferdinandovem trden sklep, da se odpove vladi. Le zvesti prijatelji in ministri cesarjevi so vedeli, kaj namerava vladar. V soboto dné 2. decembra 1848 da poklicati Ferdinand ude cesarske rodovine, ministre in druge dostojanstvenike v škofovo palačo v Olomucu. Že ob pol osmih so se zbrali

vsi. Skoro nikdo ni vedel, kaj bo. Ob osmih prideta cesar in cesarica z nadvojvodom Franc Karolom, z nadvojvodinjo Sofijo in mladim nadvojvodo Franc Jožefom v dvorano. Vse umolkne, kar prebere cesar Ferdinand sam pismo, v katerim naznanja pričujočim, da so ga napotili važni uzroki odpovedati se cesarski kroni na korist nadvojvodi Franc Jožefu, ker se je odpovedal njegov brat, nadvojvoda Franc Karol, prestolu na korist svojemu sinu.

Minister Schwarzenberg prebere po tem druga pisma, s katerimi izreka cesar Ferdinand nadvojvodo Franc Jožefa polnoletnega in ukazuje, kar je bilo še potrebnega. Tako ginjen, da ni mogel pregovoriti besede, vrže se mladi cesar pred Ferdinandom na kolena. Ta ga blagoslovi rekoč: „Blagoslovi te Bog, bodi priden; Bog te bo varoval. Rad sem ti storil to! Klečečega blagoslovi še cesarica Marija Ana in oče in mati.

Ob isti uri naznanila se je Ferdinandova odpoved državnemu zboru, zbranemu v Kromerizu. S trepetajočim srcem so poslušali poslanci manifest Ferdinandov, s katerim se je poslavljajal od njih, ker so ga dogodki tega leta prepričali, da treba mlajše moči na prestolu v tako burnem času. V marsikaterem očesu zalesketala je solza, ko je bral minister pismo, kajti žal je bilo vsem cesarja, katerega so imenovali ljudje le „dobrega“.

Z veselim navdušenjem so pa poslušali tudi pismo novega cesarja, ktero je govorilo med drugim: Iz lastnega prepričanja poznamo potrebnost in visoko vrednost svobodnih, času primernih naprav. Z veselim upanjem nastopamo pot, ki naj nas pelje do srečnega preustrojenja cele naše države. Na podlagi prave svobode, na podlagi ravnopravnosti vseh narodov naše države in enakosti vseh državljanov pred postavami se

bodo udeleževali narodni poslanci zakonodavstva in se bo povzdignila domovina na novo v stari slavi s pomlajeno močjo, nerazrušljivo proti viharjem časa, kot prostoren dom vsem rodovom raznih jezikov, katere veže bratovska vez pod žezlom naših očetov. Trdno smo se odločili, da bomo ohranili našo krono v popolnem svetu in celo državo v dosedanjih mejah, a trdno smo se odločili tudi, da bomo delili svoje pravice s poslanci narodov in trdno zaupamo, da se nam bo posrečilo združiti z Božjo pomočjo v dogovoru z narodi vse dežele in vse rodove naše države v eno telo.

Še isti dan prisegli so vojaki, kar jih je bilo v Kromerizu, zvestobo novemu cesarju. Že ob polu ene popoldne se odpelje stari cesar s cesarico v Prago.

Zaslepljeni Dunajčanje so strmeli ob ti novici. Pekla jih je vest, da so spravili cesarja Ferdinanda po svoji nepremišljenosti s prestola, še boljše jih je peklo, da je šel v Prago stanovat; zdihovali so, da bi prišel vsaj za kak dan na Dunaj pokazat, da jim je odpustil.

Po celi Avstriji razglaševali so poveljniki vojakom zahvalo starega cesarja in oklic novega. S kakim veseljem so pozdravljali vojaki kratke pa jedrnate besede Franc Jožefove: „Od Svoje slavne vojne nadejamo se stare hrabrosti, zvestobe in vztrajnosti. Ona nam bo kakor Našim prednikom steber prestolu, domovini pa in svobodnim napravam nepremagljiv ščit“.

Ali še večje znamenje zaupanja dal je svojim hrabrim vojakom. Dne 10. decembra pisal je cesar lastnoročno pismo svojemu vojnemu ministru:

„Mnogi dokazi zvestobe, požrtvovalnosti in hrabrosti, po katerih se je skazala vsikdar Moja vojna vedno kot prava podpora prestolu, kot zvest varuh reda in postavnosti, napotujejo Me, da jim dam prvi spomin

Svojega zaupanja. Kakor slavni Moji pradedi, dopuščam, da generalom, štabnim in višjim častnikom in vsemu moštvu ni treba prisegati na novo, kakor je sicer navada, novemu vladarju. S tem jih opominjam samo na prisego, katero so že prisegli. To se mora razglasiti celi Moji vojni v vseh jezikih!“

Franc Jožefova vlada.

a) od l. 1848—1859.

Na slavni prestol sedel je mlad cesar junak. Po vsi državi bila je zmešnjava. Na Italijanskem je krotil hrabri Radecki upornike, proti Ogrom so vojevali vrli vojvode, med njimi slavni Jelačić. Cesar sam ni mogel v boj; njega je čakalo obilo družega dela. Hvala Bogu, da se je bil seznanil natanko z upravo cele države. Vendar ga je težila težavna naloga. „Z Bogom, mladost!“ s temi besedami se je poslovil od svojega prejšnjega življenja, ko je postal cesar.

Med njegove prve ukaze spada naredba, da se mora poučevati mladina vsakega naroda v svojem materinem jeziku. Že to nam kaže, kako temeljito pozna naš cesar potrebe umnega narodnega šolstva. Zato si je pridobil srca svojih podložnihov kar v hipu. Povsod se je začelo veselo gibanje. Stariši, kateri prej niso pošiljali radi svojih otrok v šolo, začeli so jih pošiljati redno vanjo, ker so videli sami uspehe svojih ljubljencev, ki prej niso mogli napredovati, ker svojega učitelja niso razumeli. Ljudje so začeli pridno brati, poučevali so se po dobrih knjigah. Kmet je zvedel, kako gospodarijo drugod. Kmalu je poskusil tudi sam kaj novega in se je poprijel, kar je našel dobrega.

Enaka se je godila v drugih strokah. Razni narodi avstrijski začeli so se razvijati; od dneva do dneva so jim rastle moči, vedno bolje so začeli čutiti svojo moč, začeli so spoštovati samega sebe, ker so uvideli, da ni dobro le tuje, da tudi lastna moč kaj izda.

Predno pa hočemo govoriti dalje o prenaredbah, ktere je upeljal mladi cesar, oglejmo si, kako se je razvila ta čas zgodovina avstrijska.

Že prej smo omenili, da je ukrotil meč Radeckega Italijane kmalu. Na Ogerskem je rastel upor od dne do dne. Dne 14. aprila 1849 razglasil je vodja ogerskih ustašev, Košut, neodvisnost Ogerske od Avstrije. Vojska je trajala vedno dalje, ker se je moral boriti cesar na dve strani in ni mogel porabiti vse svoje moči zoper Ogre. Mnogo so trpele tedaj tudi slovenske dežele, ker so pridirjale sovražne trume večkrat tudi posebno na slovensko Štajersko. Ali ni trajalo dolgo. Cesar izroči baronu Haynau-u vrhovno povelje. Rusi pošljejo Avstrijcem pomoč, od vseh strani zgrabite vojski upornike ter jih potolčete. Tako je zmagal orel avstrijski v kratkem času vse svoje sovražnika, krona cesarska zasvetila se je v novem svitu na glavi mladega Franc Jožefa.

Razprave v državnem zboru so kazale vedno bolje, kako težko se dajo spraviti v sklad razne misli. Dne 6. marca leta 1849 razglasi cesar novo ustavo, v kateri kaže zopet resno voljo spolnovati svoje obljube. Ovirale so ga pa posebno še razmere na Nemškem. Tedaj je spadal del Avstrije še k tako imenovani „nemški zvezi“. Ali med poslanci, ki so se zbirali v Frankobrodu, bile so razprtije. Nekateri so hoteli, naj stopi na čelu zveze Prusija namesto Avstrije, ka-

tera je bila že od nekdaj na čelu zveze. Pričkali so se torej med seboj in ovirali tako vsak napredek.

Vendar je pa skušal cesar spolnovati svoje obljube svojim narodom kolikor je le mogel, akoravno so trpele razprtije med poslanci vedno dalje, da je moral ustaviti celo 31. decembra leta 1851. ustavo. Na Ogerskem in na Laškem je bil mir, ker je krotil s krepko roko nezadovoljneže.

Bil je pa tudi dober oče vsem dobrim ljudem. A vendar je prišel v smrtno nevarnost. Nikdar se ni bal svojih podložnikov. Kadar hodi na sprehod, ne spremlja ga krdelo vojakov kakor druge vladarje; med svojim narodom se čuti varnega, kajti ljubezen je najboljši varuh cesarjev. Dne 18. februarja 1853 sprehajal se je cesar sè svojim adjutantom po bastiji Dunajski. Blizu koroških vrat se pripogne čez prsobran, da bi pogledal v mestni graben. Tedaj skoči blazen mladenič proti njemu in mu zasadi od zadaj nož v vrat. Ali božja roka čuvala je nad blagim cesarjem. Ovratnikova spona oslabil je moč napadovalčeve, da je ranil cesarja le lahko. Adjutant prijel je s pomočjo meščana Ettenreich-a besnega hudodelnika; cesar si pa obriše z robcem kri z vrata ter gre krepko in po konci v palačo nadvojvode Albrehta, kjer ga obvežejo. Strašna novica se raznese kot blisk po Dunaju, z burnimi živio-klici pozdravljajo ljudje cesarja, ko vidijo, da ga je varoval Bog. Ker so se gnili okolu njega, stopi pred palačo z voza in reče zbranim: „Le pomirite se, nič ni tako hudega; godi se mi, kakor hrabrim mojim vojakom!“ V zahvalo za božje varstvo sezidali so na Dunaji „Obljubno cerkev“, najlepšo, kolikor jih je videti tam.

Tudi o tej priliki se je pokazalo zlato srce cesarjevo. Hudodelca zadela je zaslužena kazen. Materi nje-

gov, katero je bil spravil sin ob kruh, dajal je cesar sam do njene smrti vsako leto obilo podpore.

Leta 1853. začele so se nove homatije med Rusijo in med Turško. Avstrija zasede Rumunsko in Dobrudžo, da varuje ustje Donave, po kateri se vozi blago daleč na Jutrovo.

Dne 18. avgusta 1855 sklene cesar pogodbo s papežem, da uravna cerkvene razmere.

Že 18. avgusta 1853 zbral si je cesar družico za svoje življenje. Ta dan je podpisal v Išli zaroko s princesinjo Elizabeto, drugo hčerjo vojvode Maksimilijana Bavarskega. Po starem geslu: „Z Bogom začni vsako delo“, katerega se drži vedno kakor njegovi predniki, prišel je predpoldnem sè svojo ljubeznjivo nevesto v župnijsko cerkev izprosit si za važno početje blagoslova nebeške kraljice. Dne 20. aprila 1854 zapustil je nevesta Monakovo. Solznimi očmi se je poslavljal od svojih, tudi najzadnjemu strežaju podala je roko za slovo. Po ulicah se je vse kar trlo, od vseh krajev privrelo je ljudstvo pogledat princesinjo, ki se je odpravljala na Dunaj na prestol avstrijski. Akoravno je bila še mlada, bila je že postala mili angelj revežem; ni čudo torej, da so stopale solze v oči onim, katerim je bila mlada pomočnica.

Vsa mesta, vse vasi ob reki Donavi, po kateri se je vozila nevesta, bile so okrašene, Dunajčani so okitili mesto kakor nikdar poprej, ker so vedeli, kako dobra cesarica se bliža.

Dne 23. aprila prišla je na Dunaj. Veselo so pozdravljali zvonovi mlado nevesto. Po slavnih mestnih in po skromnih vaških cerkvah donela je hvala Bogu in so se opravljale vroče molitve vernih podložnikov, ki so prosili blagoslova Najvišjega za presvitlega vla-

darja in njegovo družico. Dne 25. aprila 1854 ob šestih zvečer zbrali so se vsi dostojanstveniki v cerkvi Avguštincev na Dunaji, kjer se je poročil cesar. Cela Avstrija je slavila ta dan. Svečanosti so trpele do 30. aprila. Nevesti na čast so imenovali novi kameniti most, čez katerega se je bila peljala nevesta prva, Elizabetin most; občina je nabrala toliko denarja, da je podarila 40 parom, ki so se poročili isti dan, po 500 gld. dote, cesar sam podaril je 200.000 gld. za ubožce, mnogim kaznjencem je odpustil kazen, mnogim vrednim možem podelil je rede, posebno za zasluge, ktere so si pridobili za poljedelstvo in v drugih strokah državnega gospodarstva; zato je bil ustanovil že kmalu po tem, ko je prišel na prestol, Franc-Jozefov red.

Pa tudi cesarica je pokazala koj prvi dan blago svoje srce, podarila je 50.000 gld. za uboge.

Po deželah so slavili tudi ta dan, ali bolje z molitvami in dobrimi deli, kakor sè svečanostmi, kajti cesar je bil pisal lastnoročno pismo svojemu ministru, naj ljudje porabijo denar, kateri bi stale veselice, raje za to, da pomorejo revežem, ker bi ga veselilo najboljše, ko bi bil ta dan vesel dan za reveže. Radi so ubogali podložniki cesarjevim besedam; obilo se je nabralo za uboge.

Posebno je veselilo mlada zaročenca, ko so jima prinesli krasno knjigo, v kateri so zbrana voščila v vseh avstrijskih jezikih.

Po raznih krajih, posebno na Češkem, so pa sadili ta dan drevesa v spomin ali so pa stavili križe in kapele.

Še istega leta se pelje cesar s cesarico na Češko. Dne 10. junija 1854 položil je temeljni kamen župnijski cerkvi na Karlinu v Pragi. To je prva cerkev, kateri sta položila temeljni kamen presvitli naš cesar in presvitla

cesarica in ta cerkev je posvečena ss. Cirilu in Metodu, blagovestnikoma slovenskima. S tem sta si pridobila tudi ljubezen Čehov v hipu.

Kako spoštujejo našo cesarico in cesarja tudi drugod nam kaže to, da ji je poslal papež Pij IX leta 1855. zlato rožo, katero blagoslavlja vsako leto na četrto postno nedeljo. Ta roža je znamenje Jezu Krista; kajti kakor razširja roža vonjavo okolu sebe, tako razširja Krist ljubezen med ljudmi, zato začenja katoliška cerkev ta dan sv. mašo z besedo: laetare! (veseli se). Tako rožo pošilja papež navadno pobožnim knežjim osebam kot mal dar, pa kot poroštvo in spomin ljubezni.

Dne 5. marca 1855 rodila se je cesarju prva hči Sofija. Tri ure kasneje zbrala se je mnogobrojna množica s cesarjem in celim cesarskim dvorom, hvalit Boga za vse dobrote. Ali že 28. maja 1857. vzel je Bog mladega angeljčka zopet k sebi. Udan v Božjo voljo prebil je cesar nesrečo; sam je pisal nadvojvodi Albrehtu: „Žalosten častim v težki izkušnji s krščansko udanostjo Božjo previdnost,“

Da bi spoznal počasi vse rodove, ki žive pod njegovim žezlom, potoval je cesar skoro vsako leto v kako drugo svojih dežel. Leta 1855. je bil v Galiciji. Od 21. junija popoldne pa do 25. junija zjutraj praznoval je Lvov, glavno mesto Galicije, cesarjev prihod. Na tisoče in tisoče Poljakov in Rusinov je bilo prišlo pozdravljat svojega vladarja. Obiskoval je bolnice, ni se strašil nobene bolezni, vsakega bolnika je hotel tolažiti s prijazno besedo v materinem jeziku. Ljudje so se čudili toliki dobroti in ljubeznivosti. Ali on je bil pokazal že mnogokrat svoje milo srce in svojo neustrašljivost. Marsikdo je vedel pripovedovati, kako skrbi za svoje vojake. Med množico, ki je stala pred bolnico, kjer je bil ravno

cesar, bil je tudi invalid. Zlata medalja za hrabrost mu je kinčala prsi, možato in ravno se je držal, le desni rokav mu je mahal prazen ob strani; leta 1849. bila mu je odtrgala italijanska krogla roko. „To je pa vender preveč, da se upa naš cesar celo v bolnice. Kako lahko bi našel kako bolezen“, oglasi se starka poleg njega. „Vi še ne poznate cesarja,“ odgovori invalid. Leta 1849., komaj se mi je zacelila rana za desnico, lotila se je me kolera. Ležal sem v bolnici na Dunaji. Bil sem že okreval toliko, da sem mogel hoditi okolu. Bil sem ravno na dvorišči, kar pridrdra kočija. Iz nje skoči cesar sam ter stopi skoz vrata. Molče ga pozdravlja straža. Lahkim korakom stopa Franc Jožef po stopnjicah. Ravno hoče v dvorano, kjer je bilo vse polno bolnikov, kar prisopiha za njim bolniški zdravnik, kteremu so bili javili, da je prišlo Njegovo veličanstvo. Prestrašen stopi zdravnik pred Njega ter pravi: „Oprostite, veličanstvo, vaše življenje je v nevarnosti, kajti tu niso sami ranjenci, nekteri so bolni tudi za kolero!“ Cesar postoji, roko položi zdravniku na ramo, rekoč: „Hvala vam za opomin, gospod zdravnik. Pošteno mislite. Pa povejte mi, ali bi šli vi med bolnike, ko bi ležal vaš sin za kolero bolan med njimi?“ — „Seveda, ko bi bil sin med njimi, velevala bi mi dolžnost, naj ga obiščem,“ odgovori zdravnik. — „Nu, glejte“, odgovori cesar, „v tej dvorani leži mnogo mojih sinov; ali mi branite še do njih.“ Cesar gre v dvorano. Za vsakega bolnika imel je dobro besedo. Njega se pa ni lotila bolezen, saj je bil obiskal svoje otroke.

Tako je pripovedoval invalid; poslušalci so kar strmeli. Ko pride cesar iz bolnice, pozdravi ga ljudstvo navdušeno kakor nikdar poprej.

Še tistega leta pokazal je zopet svojo pobožnost. Dne 22. julija bila je slavna procesija iz stolne cerkve

sv. Štefana na Dunaji k znamenju brezmadežnega spočetja na Dvoru, katero je bil postavil 18. maja 1647 cesar Ferdinand III. na čast presveti Devici. Vsi nadvojvode in cesar sam v opravi vojnega maršala in cesarica stopala sta za presvetim rešnjim Telesom. Ko se je vračala procesija, začne deževati. Cesarju in cesarici so ponujali dežnike, ali ona jih nista hotela. Gologlava sta končala procesijo in akoravno mokra, nista šla iz cerkve dokler ni bil gotov blagoslov in zahvalna pesem. Tako lep izgled je dajal svojim podložnikom.

Enaka se je pripetila tudi dné 8. decembra 1852. Lep zimski dan bil je zvalil množico ljudi v praterske ulice. Voz je drčal za vozom gori in doli. Kar se oglasi zvonček, znamenje, da nese duhovnik bolniku zadnjo popotnico. Ali malokdo se zmeni za to, komaj da privzdigne ta ali oni svoj klobuk. Na enkrat se pa ustavi krasen voz, vratica se odpro, krepek mladenič v vojaški opravi stopi iz njega, pred vsemi ljudmi poklekne na tla, da skaže čast Višjemu. Ko vidijo sprehajalci ta prizor, obstoje vozovi in na tisoče ljudi poklekne okolu duhovnika, ki blagoslavlja krepkega junaka — cesarja Franc Jožefa.

Zato pa varuje njega in družino njegovo vidno roka Božja. Tako je obvarovala dné 13. decembra 1855 tudi cesarico. Peljala se je v Schönbrunn. Konji se splašijo, voz zadene ob odnošaj, kočijaž pade brez zavesti na tla. Iskri konji divjajo naprej. Nek kočijaž, ki je prišel s težkim vozom nasproti, zavozi čez cesto, da trčijo konji cesarski v njegov voz in se ustavijo, cesarica se vrne zdrava domu.

Dne 12. julija 1856 rodila se je cesarju druga hči, Gizela, ki je omožena sedaj (od 20. aprila 1873 sem) s princem Leopoldom Bavarskim. Na dan njenega rojstva

odpustil je njen oče mnogim hudoodelnikom kazen in daroval je 10.000 gld. za podporo obrtnikom in delavcem.

Istega leta potoval je s cesarico na Štajersko in Koroško, ter je prišel tudi med zveste mu Slovence. Tudi na tem potovanju kazalo se je njegovo milo in pobožno srce. Obiskaval je s cesarico bolnice, šole in druge dobrodelne zavode. Peljal se je tudi v Heiligenblut na Koroškem, da je šel potem na Veliki zvonik (Grossglockner). Ker je pa bila tisti dan, ktereга je nameraval na goro, ravno nedelja, prosil je župnika, da je maševal že ob štirih zjutraj, ker ni hotel zamuditi sv. maše. Potem se je peljal čez sv. Mohor in Beljak v Celovec. Povsod je vrelo ljudstvo pozdravljat ga. Ravno tako na daljnem potu ob Dravi v Maribor, kjer so ga pozdravljali Slovenci iz Slovenskih goric na konjih. Prepričal se je sam, da sme šteti na zvestobo svojih podložnikov. Čez Gradec se je vrnil na Dunaj.

Dné 17. novembra istega leta se napotita vladarja na Italijansko. V Ljubljani se ustavita za nekaj časa. Tam je praznovala cesarica svoj god. Zvesti Slovenci privreli so od vseh strani. Ljubljana je bila razsvetljena tako lepo kakor nikdar popred; ulice bile so okrašene. Vsi časniki, posebno „Novice“ in „Danica“ slavili so prihod njih s pesniškimi pozdravi. Ali vse slavnosti nadkrilil je narod slovenski s svojo zvestobo.

Ko sta se vračala z Italijanskega, bila sta zopet med Slovenci. V Gorici obiskala je cesarica, akoravno je dež lil neprenehoma, ženski samostan in nekaj zavodov. Potem sta si ogledala še krasote Postojinske jame. Črez Trst je peljala pot, kjer je pohvalil cesar posebno mestno stražo, batalijon slovenskih okoličanov. Na daljnem potu slavili so ga Italijani, ki so bili pred osmimi leti najhuji sovražniki Avstrije, na vsak mogoč

način. Benečanskim revežem je podaril za božič 18.000 gld. Ravno tako bogato je delil po drugih mestih. V Milanu je pozdravljal prav srčno ginjen maršala Radeckega, kateri mu je bil rešil tako krasni deželi. Radecki je služil tedaj že 72 let svojemu cesarju. Ali sivi starec je bil še čil in čvrst, že samo ime njegovo krotilo je nemirneže. Sedemnajstkrat je bil v vojski, sedemkrat je bil ranjen, devet konj postrelili so sovražniki pod njim. Bil je oče svojim vojakom, cesar ni imel bolj zvestega in udanega služabnika. Zato sta ga pa tudi častila cesar in cesarica nad vse druge. Njegovo ime navdušuje še dandanes naše vojake.

Ali tedaj je bil stari maršal že onemogel. Imel je preveč posla, kajti ni bil le vojni poveljnik, ampak tudi civilni namestnik cesarjev. Prosi torej, naj mu odvzame to breme. Koncem februarja 1857 mu spolni cesar to željo. V lastnoročnem pismu mu je povdarjal, da ga oprosti službe le zato, da bi si mogel ohraniti vsaj zvestega svetovalca. Ob enem mu ponudi vse svoje cesarske gradove, naj si izbere ktereга, da bi živel v njem kot cesarjev gost.

Koncem meseca decembra 1857 pa zboli triinosemdesetletni starček. Zadnji dan leta izpove se stari vojak in se pripravi za pot v večnost. Kakor ni bil trenil z očesom, ko so švigale sovražne krogle okolo njega, tako se tudi ni bal smrti. Dne 5. januarja 1858 ob 8. zjutraj zatisne junak oči in se preseli tje, „kjer mu bo venčal meč sam Gospod z lavorjevim vencem za njegovo čisto zvestobo“, kakor je pela nadvojvodinja Sofija v svoji pesmi njemu v slavo. Cesar je ukazal še tisti dan, naj nosi peti husarski polk za večne čase Radeckega ime, naj se opravljajo zadušnice zanj v vsakem kraju, kjer so vojaki, naj žaluje cela armada skoz

štirinajst dni, ter naj ovija ta čas zastave v črno. Truplo junakovo prepeljali so iz Milana čez Benetke in Trst na Dunaj. Tu je skazal cesar mrtvému maršalu čast, kakoršne še ni doživel nobeden podložnik. Cesar sam je vodil dunajsko posadko mrliču na čast. Ko so ga pripeljali iz arsenala, pozdravil ga je cesar, povzdignil je sabljo pred njegovo rakvo in pripognil jo je in vodil vojno pred mrličem do prvostolne cerkve sv. Štefana, kjer so ga blagoslovili in ravno tako ga je pozdravljaj na kolodvoru severne železnice, po kateri so peljali mrliča v Wetzdorf, grad na Nižjeavstrijskem. Tam v parku stoji več kakor dvesto kipov avstrijskih junakov od najvišjih do najnižjih stopinj (med njimi tudi kipi enega korporala in enega feldvebla 17. polka in dveh feldveblav 7. polka. Med kipovi je napravljena kapelica. Na obelisku stoji zmaga. Štiriindvajset stopinj moraš iti navzdol. Tam počiva sedaj slavni Radecki poleg Wimpfena in Porfriderja, kateri je bil priredil slavnemu vojskovodji tako časten grob. Porfrider je bil sin revnih starišev. Pridobil si je pa kot trgovec pri vojni veliko premoženje in je priredil tako lep spominek avstrijskim junakom. Sedaj je ta grad cesarjeva lastnina.

Leta 1857. dodelali so tudi železnico od Ljubljane do Trsta, ter so odprli pot do morja. Vozniki, kateri so prej prevažali blago, so tarnali sicer ali kmalu so se prepričali, da je železnica tudi dobra, ker vozi veliko hitreje in ceneje kakor konji.

Meseca maja istega leta potoval je presvitli par na Oggersko. Z velikimi slavnostmi so ju častili Ogri. Ali v Debrecinu doteče popotnike žalostna vest, da je obolela hči Sofija jako hudo. Hitela sta torej h hčerki, ktera je pa kmalu zatisnila oči in šla v nebesa. Žalostni

stariši so šli na božjo pot v Marijino Celje na gorenjem Štajerskem iskat tolažbe v vroči molitvi.

Bog se jih usmili. Dné 21. avgusta 1858 zjutraj na vse zgodaj oznanjevali so topovi po vseh mestih avstrijskih veselo novico. Kdor je slišal glas, štel je, kolikokrat bodo počili. Kajti dvajset in eden strel naznanja, da se je rodila cesarju hči, prestolonasledniku jih pa gre sto in eden. Pokali so bronasti glasilci; ko se oglasi dvajset in drugi strel, bila je gotova novica, da se je rodil vladarju sin, naslednik na prestolu. V Laksenburgu blizu Dunaja zagledal je dan Rudolf, kateri naj bi nosil po očetu krono avstrijsko. Popisovati veselja ni mogoče, še manje pa povedati, koliko dobrega sta storila oče in mati o ti priliki. Takrat so pripovedovali ljudje, kako rad ima cesar otroke. Ko je potoval po svojih deželah, in so ga slavili na vso moč, vstane neko jutro na vse zgodaj ter se gre sprehajat po okolici. Pot ga nanese mimo stare bajte. Pred vrati sedel je fantiček, solze so mu lile iz oči. Usmiljen stopi cesar k njemu, ter ga vpraša, zakaj joče tako silno. „Oče in mati sta šla v mesto gledat cesarja. Nista me hotela vzeti seboj. Pa bi vendar videl tako rad svojega cesarja“; odgovori dečko ter zajoče na novo. Cesar se mu nasmehe milo, podari mu cekin in pravi: „Daj ta krajcar očetu, naj ga shrani za te. Mene pa poglej dobro; ko pridejo mati domu, jim pa reci, da si videl cesarja in si govoril ž njim!“ Deček ga pogleda debelo, na enkrat se mu razvedri lice ali od samega straha ne more ziniti besede. Cesar se pa vrne z veselim srcem v mesto.

Tudi cesarica ustaja rada na vse zgodaj. Blizu Dunaja je živela starka sè svojo hčerko. Siromašno se je živila s pletenjem košev in pletenic, ktere je nosila hčerka na prodaj. A zima je bila huda, matere se loti

bolezen. Kar je bilo prihranjenega v hiši, porabili sta za zdravnika in zdravila. Pridna hčerka trudila se je na vso moč, da si prisluži denarja za se in za mater. Nekega jutra zgodaj oprti si pletenic, kar jih je imela gotovih, da bi jih nesla v mesto na prodaj. Med potom je računila, koliko bi li mogla skupiti, kaj bi li nakupila za denar. A pot je bila dolga. Trudna sede pod tanko smreko, da si počije.

Kar pride po poti gospa. Ko vidi žalostno deklico, sede poleg nje in jo vpraša ljubeznivo, kam gre, kako ji je. Dekle ji potoži svojo revščino. Tako živo in odkritosrčno je govorila, da se zaleskeče gospej solza usmiljenja v očeh. Malo pomisli, pa pravi: „Dobro, da sva se sešli danes. Meni treba dosti pletenic v gospodarstvu. Če ti je prav, kupim jih od tebe, da ti jih ne bo treba nositi v mesto.“ Deklici je bilo prav. Gospa stopi na pot, pomigne strežaju, ki je čakal tam blizu in mu izroči pletenice; potem pa seže v žep in plača deklici blago, za vsako pletenico po cekin. Zavzeta strmi deklica na toliko bogastvo; še zahvaliti se ni mogla. Ko povzdigne oči, gospe ni bilo več blizu, odtegnila se je zahvali. Še je strmela deklica na denar v svoji roki, kar pride župnik po potu. Vesela mu pripoveduje deklica, kolika sreča jo je došla. „Kakor nebeška kraljica bila je gospa pred menoj! Tako bogato me je obdarila, pa še zahvaliti se ji nisem mogla. Da bi le vedela, kdo je,“ tožila je deklica. Župnik ji pa odgovori: „Res je gospa blaga kakor nebeška kraljica. Angeljsko srce ji bije v prsih. Ona je — cesarica avstrijska Elizabeta!“

Ko pride deklica domu k svoji materi ter ji poroči veselo novico, skloni se mati na postelji, hči pa pade na kolena pred posteljo in zahvalita se v vroči

molitvi Bogu za toliko dobroto in prosita blagoslova Božjega za cesarico in za celo avstrijsko hišo.

Prihodnje leto 1859 bilo je burno za celo državo. Po Italijanskem rovali so nezadovoljneži vedno zoper Avstrijo. Sardinjska vlada podpihovala je na vse strani, francoski cesar Napoleon III. združi se z Italijani ter napove Avstriji vojsko. Dne 28. marca razglasi cesar Franc Jožef pismo svojim narodom, s katerim jim nana, da je prisiljen zgrabiti za orožje proti sovražniku, kateri mu hoče kratiti pravice. Ker so bile v nevarnosti tudi dežele, ktere so spadale k nemški zvezi, bilo je upati tudi nemške pomoči. Ali stranka, ki je delovala na Nemškem že od leta 1848. na to, da bi spodrinila Avstrijo v nemški zvezi, zaprečila je, da knezi niso spolnili svoje dolžnosti. Avstrija stala je torej sama nasproti dvema sovražnikoma. Ker so rovali tudi Angleži zoper nas, je bila stvar še huja. Dne 29. marca prekorai vojskovodja Gyulai z vojsko 80.000 mož Ticin, ali pri Magenti dne 4. junija premaga ga združena francoska in sardinjska vojska. Zato se postavi cesar sam na čelo svojim hrabrim vojakom. Veselo je utripalo vojakom srce, ko je prevzel povelje. Dne 20. junija šel s svojim spremstvom iz Verone v Vilafranko. Vojska taborila je po krajih, kjer je bila že premagala tolikrat sovražnike, Previdno in premišljeno bil je osnoval bojni načrt. Ali Francozi in Italijani imeli so obilico spijonov, ki so poročali hitro, kaj dela avstrijska vojna. Cesar je menil, začeti boj 24. junija ob 9. uri zjutraj pri vasi Solferino. Ali Napoleon je bil zvedel vse to. Koj zjutraj ob dveh se napoti ter prispe že štiri ure prej pred avstrijske vrste. Na desnem našem krilu vodil je Benedek svoje čete proti Piemontezom, v sredini cesar sam, na levem krilu pa knez Schwarzenberg, grof Schaffgotsch in Weigl. Na

levem krilu pri vasi Medole oglase se topovi že ob 5. uri. Kmalu zabobnelo je po celi vrsti. Štiri ure široko je bilo celo bojišče. V Medoli bila sta samo dva batalijona. Cela francoska divizija (4 polki) se vrže nad nje. Batalijona sta morala nazaj v vas Robecco (Robeko). Našim in sovražnikom hiteli so od vseh strani na pomoč. Za vas se vname strašen boj, večkrat jo pridobe Francozi, avstrijski polki jih prepode zopet, ali zmaga se ni naklanjala ne sem ne tje.

V Solferinu je šlo tudi trdo. Do 11. ure naskakovali so Francozi devetkrat vas, niso je dobili v pest. Na 3000 korakov sipali so francoski risani topove krogle v vas, avstrijski gladki topovi niso mogli streljati tako daleč. Nazadnje pelje Napoleon sam svoje vojake proti nam, vedel je, da mu gre za vso slavo, če ne zmaga; tako daleč se je upal naprej, da bi ga bili avstrijski huzaji skoro ujeli; komaj jim je utekel. Njegove vojake, ki so naskakovali, pozdravili so hrabri naši vojaki, med kterimi so se odlikovali kranjski, štajerski, primorski in koroški polki, tako gosto s kroglijami, kakor bi šla toča. Francozi so morali nazaj. Zopet se jim postavi general Forey sam na čelo. Štirikrat jih pelje proti Solferinu, ali vsakokrat morajo nazaj. Ali med tem so bile užgale francoske krogle vas. Gorelo je na vseh straneh, goreči tramovi so padali bojujočim Avstrijcem za hrbet, dim jim je branil razgled. Ko prihrujejo Francozi v petokrat, morajo se umakniti naši. Ali še med gorečimi hišami trajal je boj. S kopiti svojih pušk mlatili so naši vojaki na sovražnike. Kar se zatemni nebo. Doslej je bila prav kresna vročina. Naenkrat se oglasi strašno gromenje, da ni bilo slišati ni topov ni pušek več. Dež in toča se usujeta z neba Avstrijcem ravno v obraz. Pred božjo jezo potihne boj, ali Avstrijci niso imeli več spočitih

krdel na pomoč. Na sredini bil je cesar sam priča hrabrosti svojih vojakov. Krogle so švigale okolu njega, ni se zmenil zanje, sam je stopil na čelo graničarskega batalijona, ki je marširal v odločilen boj: „Naprej junaci, tudi jaz imam ženo in otroke!“ Komaj ga je pregovorilo spremstvo, da se ogne nevarnosti. Ali vsa hrabrost ni pomogla, konečno so se morali umakniti naši Francozom. Le na desnem krilu zapodil je Benedek Italijane nazaj, gotovo znamenje, da italijanska vojna avstrijske ne more premagati.

Kako hrabro so se branili Avstrijci, kaže nam število mrtvih. Francozi in Italijani izgubili so vsega 20.000 mož, Avstrijci pa kakih 18.000. Na bojišči je bilo strašno. Angleški poročevalec pravi: Na kupih po 20 do 30 ležali so mrlič, kjer so bile počile bombe, drugod pa kakor snopje za ženjicami. Vsi so bili še v istem položaji, v katerem jih je bila zadela smrt. Ta je še vzdigoval roko, kakor bi hotel prestreči sabljo, ki mu je razklala glavo, drugi je tiščal še mrtvo roko na prsi, ktere mu je prebodla sovražna krogla, drugi so ležali na hrbtu z očmi obrnjenimi proti nebu. Med zadnjo molitvijo zadela jih je smrtna kosa. Tu je ležal Oger, kos svoje srajce si je bil zmašil v rano, da bi bil ustavil kri, poleg njega Slovenec, patrono je še držal med zobmi, da bi odtrgal papir in nabil puško. Blizu Tirolec, kateremu je odtrgala topova krogla nogo, zraven njega Hrvat brez glave. Na truplo češkega častnika upiral se je njegov pes kakor bi čakal, da se zbudi. Može izmed vseh rodov ležali so tu; prelili so svojo kri za dom in za cesarja.

Napoleon sam je začel dogovore radi miru. Hlinil se je, da ne želi prelivati več krvi, ali vedel je dobro, da bi mu slaba pela, ko bi moral vojevati še dalje. Po

bitvi rekel je francoski general sam: „Še ena taka zmaga in vrnemo se domu brez vojakov!“ Še med mirovnimi dogovori iskal je Napoleon, stari lisjak, le svoje koristi. Ponujal je našemu cesarju, da mu pusti Lombardijo, če mu hoče pustiti, da si vzame Nemčijo do reke Rene. Ali naš cesar poštenjak, zavrnil je nesramno ponudbo, akoravno so ga bili pustili nemški knezi na cedilu.

Dné 11. julija sklenil je premirje v Vilafranki in 10. novembra mir v Zürich-u, v katerem je prepustila Avstrija Lombardijo sardinjskemu kralju.

Omenili smo že prej, kako hrabro so se bojevali naši vojaki, ali preobširno bi bilo opisovati posamezna junaška dela naših rojakov, ki so se odlikovali kakor n. pr. Franc Lavrenčič, ki je rešil svojemu stotniku življenje v boju in dr. O tem bomo govorili na drugem mestu. Cesar sam je priznal hrabrost, ker jim je podelil obilo svetinj in redov. Da, tudi hrabrih mrličev ni pozabil; po celi Avstriji so opravljali zadušnice za nje.

b) Od l. 1860—1888.

Podložniki so pa kazali tudi med vojsko veliko ljubezni do njega; zato dá novo ustavo in pokliče narodove poslance v državni zbor. Cesar je dal svojim narodom ustavo.

Kmalu je okrevala država od hudega boja. Njegova beseda, da hoče imeti mir med svojimi narodi, uplivala je blagodejno na vse. Z veselim upom delovali so narodi po cesarjevem geslu: „Viribus unitis“ (z združenimi močmi) na prosep države.

Ali kmalu začel se je nov boj. Akoravno mu nemška zveza leta 1859. ni bila pomagala, vender je branil viteški cesar nemške pravice do Schleswig-a in

Holstein-a. Ker kralj danski ni hotel spolniti svojih dolžnosti, poslal je Franc Jožef leta 1864. oddelek svoje vojske, da so osvojili združeni s Prusi, kateri so bili sicer vedno nasprotovali naši državi, Schleswig in Holstein. Tedaj so pokazali tudi naši Primorci in Dalmatinci pod slavnim Tegetthoffom, koliko velja naša pomorska vojna.

Na Nemškem je pa raslo nasprotstvo proti Avstriji vedno bolje, posebno Prusija se ni hotela pokoravati v nemški zvezi izbranemu voditelju, cesarju Francu Jožefu. Da! dogovori zvezo s starim nasprotnikom avstrijskim, s kraljem sardinjskim, ki je bil spraval s pomočjo upornikov skoro celo Italijo pod svoje žezlo in je vedel dobro, da sam Avstriji ne more vzeti Venecije. Zopet je moral prijeti cesar za meč, da brani svoje pravice poželjivosti sosedov.

Na jugu in na severu trebalo se je boriti. Vender ne obupajo narodi avstrijski. Na Italijanskem izroči cesar vrhovno povelje nadvojvodi Albrehtu ter mu da vojsko, med katero so bili vsi slovenski polki. Na severu pa prevzame poveljništvo slavni general Benedek.

Dné 20. junija 1866. napove italijanski kralj Avstriji vojsko. Nabral je bil vsega kakih 230.000 mož za boj. Kralj sam jih je vodil 120.000 iz Lombardije, general Cialdini je hotel napasti z 80.000 mož našo armado na levi strani, na mejah tirolskih je pa stal Garibaldi, vodja prostovoljcev, da bi pridrl na Tirolsko s 30.000 možmi. Cela avstrijska vojska je štela komaj 138.000 mož. Pa še od teh jih je moralo ostati mnogo po trdnjavah, po Tirolskem (general Kuhn s 13.000 možmi) in po Istriji, tako, da je ostalo v rokah Albrehtovih samo 71.800 mož. Ali vojaki so bili vsi hrabri, vsi so hrepeneli, da pokažejo Lahom zopet, da

jim niso kos. Že dné 23. junija prekoračijo Italijani mejo. Nadvojvoda se odloči hitro za boj, dokler general Cialdini ne pride od strani. Zato napade sovražnike že 24. junija (na kresni dan) pri Kustoci. Tako nenadoma se je zgodilo to, da je jahal kralj zjutraj celó na sprehod, ker še ni mislil resno na boj. Koj zjutraj so bili že napadli avstrijski konjiki neprijatelje. Ulanski polk Trani se vrže na divizijo, katero je vodil sam kraljev sin Umberto. Hitro proderejo sovražne vrste, da je ubežal kraljevič komaj v karé. Ulanci sicer niso mogli prodreti dalje, morali so nazaj, mnogo jih je ostalo mrtvih na bojišči ali tudi sovražniku je upalo srce. Tako se italijansko desno krilo ves dan ni ganilo z mesta, le Vilafranko je branilo. Ravno tako je razpršil drug oddelek ulancev celo italijansko brigado tako, da se je mogel udeleževati izmed pet batalijonov samo eden daljnega boja. Posebno hud je bil boj za grič Monte Croce (Križna gora) in za Kustoco. Celó italijanski princ Amadeo je bil ranjen. Ob treh popoldne so vzeli naši vojaki sv. Lucijo. Ob petih začno napredovati proti Kustoci in proti Križni gori. Hrabrim vojakom se Italijani niso mogli upirati dolgo, pet topov jim pride v pest. Hitro jih obrnejo proti sovražnikom, pešci sami jih nabijajo in streljajo za bežečimi, konjiki pritisnejo za njimi in spodé neprijatelje čez mejo. 7956 mož je izgubila naša vojska, 1170 jih je bilo mrtvih 3984 ranjenih in 2802 izgubljenih ali pa ujetih. Italijani sami pravijo, da so izgubili 8187 mož in sicer 712 mrtvih, 3143 ranjenih in 4332 ujetnikov. Vrh tega dobili so naši štirinajst topov, mnogo vozov in več kakor 5000 pušek.

Drugi dan razglasil je nadvojvoda Albreht sledeče povelje :

„Njegovo Apostolsko Veličanstvo premili naš cesar blagovolil mi je telegrafirati po noči: „Presrečna hvala tebi in hrabrim mojim vojakom!“

Vojaki, tovariši! To je najlepši trenotek v mojem življenji, da vam morem naznanjati Najvišjo hvalo.

Vojsko, ktero nam je vsilil brezbožni sovražnik, začeli ste z zmago pri Kustoci, na istih gričih, kjer smo že zmagali pred 18. leti.*)

Nove težave nas čakajo, ali zmagali bomo zopet če je Božja volja!“

V velikih krdelih so vozili kmalu po tem ujetnike na Avstrijsko, ali tudi ranjencev so pripeljali v dolgih vlakih. Od vseh strani so vreli ljudje pomagat, skušali so se med seboj, kdo bo daroval več za reveže. Kadar se je pripeljal vlak v Gorico, Postojino, Ljubljano, v Celje, Maribor ali v Celovec, prinašali so ljudje okrepčala. Posebno so skrbeli za svoje rojake, a tudi drugih ni šel nikdo brez daru naprej.

Vesele nade so širile srca po boju pri Kustoci. A na severu stvar ni potekla tako dobro. Nemški naši zavezniki, razun kralja Saksonskega, so se obotavljali in so pomogli s tem kralju pruskemu, da je mogel zbrati skoro celo vojsko proti nam. Vrhu tega je imela pruska vojna nove boljše puške kakor naši in mnogo starih nasprotnikov cesarjevih jim je pomaglo. Dne 3. julija 1866 začne se boj pri Kraljevem gradu na Češkem. Hrabro so se bojevala naša krdela pod Benedekom; do dveh popoldne umikale so se pruske čete, kar pride kraljevič pruski od strani svojim na

*) Že 24. julija leta 1848. zmagali so Avstrijci pri Kustoci Italijane.

pomoč. Bojna sreča zapusti naše zastave, moramo se umakniti.

Kmalu se pa zasveti slava avstrijska v novem svitu. Najbolje se je bilo bati italijanskega brodovja, katerega je bilo veliko več in bolje oboroženega kakor našega. Naše brodovje je bilo sicer malo, ali nadvojvoda Maks, ki je bil postal med tem cesar meksikanski, in njegov naslednik Viljem Tegetthoff (rojen v Mariboru, umrl 7. aprila 1871 na Dunaji) sta ga izvežbala, da sme vsak Avstrijec gledati s ponosom nanj. In naši primorski in dalmatinski mornarji tako nimajo para.

Ko se je začela vojska, zbiralo se je italijansko brodovje v Jakinu (Ancona), pripravljalo se je, a ni moglo zgotoviti svojih priprav. Tegetthoff je čakal sovražnika v Fasani (v Istriji). Ker se pa ta le ni hotel prikazati, odpelje se avstrijski poveljnik 26. junija s svojimi ladjami, med katerimi je bilo samo šest oklopnice proti Jakinu, kjer je bilo italijansko brodovje, med njim 11 oklopnice. Ali italijanski admiral se ni upal iz pristanišča. Ker so pa zahtevali Italijani odločno od njega, naj potolče Avstrijce ter tako reši čast italijanske vojne, ktera se je bila osramotila pri Kustoci, hoče se polastiti otoka Visa v Dalmaciji. Dne 18. julija pripluje z 19 ladjami (med njimi 10 oklopnice) pred otok. Posrečilo se mu je sicer prerezati pomorski telegraf, ki je vezal otok s Puljem, glavnim bojnim pristaniščem avstrijskim, ali bilo je prepozno, ker Tegetthoff je bil že izvedel, kje je sovražnik. Vse italijanske ladije so začele streljati na avstrijsko trdnjavo sv. Jurja, v kateri je stalo 44 topov. Štiri oklopnice proderejo celo v pristanišče, ali hrabri avstrijski topničarji pozdravijo jih tako hudo, da se morajo umakniti nazaj. Drugi dan mu pride največja italijanska ladija „Affondatore“ na

pomoč. Na novo napade trdnjavo, ali avstrijske krogle so poškodovale eno oklopnico „Formidabile“ tako hudo, da ni bila več za boj.

Ravno, ko je hotel izkrcati italijanski admiral tretji dan, 20. julija 1866, pešcev, da bi napadli trdnjavo na suhem, pride vest: avstrijsko brodovje se bliža. Tedaj se pripravi na boj. Italijani so imeli 12 oklopnic z 248 topovi, avstrijska pa samo 7 s 173 topovi; kar jih je bilo samo lesenih ladij, bilo jih je na obeh straneh skoro enako.

V zadnjem trenutku zapusti italijanski admiral Persano svojo ladijo, na kateri je vihrala njegova zastava, ter se ukrca na „Affondatore“. Tako niso vedeli Italijani, kje je njih vodja, ker svoje preselitve ni bil naznanil. Med tem priplujejo Avstrijci. Ker so imeli manje topove, ukazal je bil Tegetthoff: Skušajte trčiti ob sovražne ladije, da jih razbijete in se potopé. Ob $\frac{3}{4}$ na 11 pred poldnem počil je prvi strel. Kmalu je pokrival gost dim morje, le bliskalo se je od vseh strani, težke krogle frčale so po zraku, le po barvi ladij spoznavali so se prijatelji in neprijatelji. Kar zadene avstrijska ladija „Nadvojvoda Ferdinand Maks“ na italijansko „Kralj italijanski (Re d' Italia). Skoro štiri metre globoko zasadi se jeklena ost ladije v sovražno. Hitro začne delati stroj za nazaj, luknja v sovražni ladiji se odpre, voda bruhne vanjo in v poldrugi minuti potone ladija italijanska in ž njo 550 mož, ki so bili na njej. Avstrijski admiral ukaže takoj, naj skušajo rešiti reveže, ki so plavali po morju, ali Italijani ne prestanejo v boju. Zato je moral prepustiti nesrečneže osodi. Kmalu pride avstrijska lesena ladija „Cesar“ (Kaiser) v veliko nevarnost. Pet sovražnih jo obkoli. „Affondatore“ jo hoče zadeti, ali Av-

strijci zadenejo ga tako dobro, da se je potopil, ko je prišel komaj v Jakin nazaj. „Cesar“ pa sune sam, akoravno je bil lesen, italijansko oklopnico „Kralj Portugalski“ (Re d' Potugallo), da ni bila več za rabo, ter se reši vseh drugih. Tretja italijanska oklopnica „Palestro“ pride avstrijski oklopnici „Zmaj“ (Drache) tako blizu, da bi streljal lahko s samokresom na njen krov. Hitro dá ustreliti avstrijski poveljnik z vsemi topovi, kolikor jih je bilo na eni strani, in hitro se zvali plamen iz sovražne ladije. Kmalu potem švigne plamen iz nje do neba; ogenj je bil unel kup granat in ponosna ladija zleti z 250 možmi v zrak. Groza popade sovražnike, spusté se v beg. Tako je zmagalo slavno avstrijsko brodovje. Na samem „Cesarju“ šteli so 22 mrtvih in 82 ranjencev, vse druge ladije avstrijske so štejele le 11 mrtvih in 42 ranjencev, Italijani so pa šteli razven onih, ki so se potopili s „Kraljem italijanskim“ in ki so zleteli v zrak s „Palestro“, 24 mrtvih in 136 ranjencev.

Tako hrabro so se bojevali naši leta 1866., tako so žrtvovali vsi avstrijski rodovi življenje in kri za presvitlega svojega vladarja.

Nesreča na severnem bojišču je primorala cesarja, da je odstopil Benečansko Italijanom, in se je izločil iz nemške zveze, kar za Avstrijo še slabo ni bilo, ker se je odtegnila s tem skrbí za druge, kateri jim mnogo-krat zanje še hvaležni niso bili. To je glavna vsebina miru, sklenenega v Nikolsburgu in v Pragi, 26. julija in 23. avgusta leta 1866. Tako se je končalo že sto let obstoječe nasprotstvo med Prusijo in Avstrijo. Pa, kar so nameravali sovražniki, niso dosegli. Izključena iz Nemčije, začela se je opirati Avstrija edino le na svojo moč, uvidela je, da se najde stalna sreča le v

lastnem domu, da bode država tim močnejša tim slavnnejša, čim bolje okrepijo njeni posamezni udi, posamezni narodi. Enakopravnost vzevela je narodom na bojišči, ona je dala vsem narodom povoda, da se razvijajo vsak po svoje ali vsi v iskreni ljubezni do cesarskega rodu, s katerim dele zvesto veselje in žalost.

„Mir hočem imeti s svojimi narodi“ to geslo napotilo je cesarja, da je podelil Oggerskeje pravice, kolikor jih je mogel brez prikrajšanja svita svoje krone. Iz stare Avstrije povzdignila se je prerrojena Avstro-Oggerska država. Dne 8. junija 1867 kronali so cesarja in cesarico s staro krono sv. Štefana, katero je bil zakopal leta 1849. Košut, ko je moral bežati iz domovine, blizu Oršove. Dolgo so jo bili iskali, konečno jo najdejo. Na praznik rojstva Marijinega, zaščitnice Oggerske, izkopali so zaboj, v katerem je bila zakopana. Sedaj so jo deli zopet na glavo onemu, ki ima edini pravico do nje. Velike slavnosti so obhajali ta čas v Pešti, najlepša slovesnost je pa bila, ko so mazilili in kronali svojega cesarja, ko je prisegel Franc Jožef I., da bo „ohranil deželi postave, pravico in mir“ na evangelij ter sedel na belca in jahal na grič sredi mesta, za kterega so bili pripeljali prsti iz vseh krajev dežele, ter mahnil s kraljevim mečem na vse štiri vetrove v znamenje, da bo ohranil deželo sovražnika, naj pride od koder si bodi. Topovi so gromeli pozdrav, narod je klical navdušen in Ogri so podarili svojemu vladarju 100.000 cekinov. Ali cesar porabil je dar prav cesarski. Namenil ga je za podporo potrebnim vojakom, ki so onemogli v boju za svoj dom, njihovim ženam in sirotam.

Še istega leta potrdil je 22. dan meseca decembra državne osnovne postave, ki zagotavljajo vsakemu svoje

pravice in vsakemu narodu in njegovemu jeziku ravnopravnost z drugimi. Še ni preteklo veliko nad trideset let, od kar so proglašene, a tudi oni, kateri so jim nasprotovali leta 1867., prepričali so se, da so velik dar za vse narode avstrijske.

Dné 22. aprila 1868 rodila se je cesarju nadvojvodinja Marija Valerija. O Božiču istega leta peljala se je cesarica skoz Dunajske ulice kupovat svojim ljubim za božičnico. Naenkrat ukaže kočijažu, naj postoji. Kaj je bilo? Pred vratmi neke hiše stala je objokana deklica, raztrgano krilice pričalo je o revščini, blede lice o lakoti. Usmiljena cesarica pokliče deklico k sebi, vpraša jo, kaj ji je. Boječe ji potoži otrok, da je mati bolna, v hiši pa ni ne kosca kruha. „Tu je najlepši dar za moje“, reče cesarica, ter izprazni svojo mošnjico v roke revici. Tisti dan cesarica ni kupila nič za božičnico, deklica in njena mati ste pa imeli vesel božič, kakor še nikdar.

V državnem življenju bilo je živahno delovanje. Trebalo je preustrojiti državo na temelju osnovnih zakonov ali postav. Prejšnji boji so pokazali, da avstrijska vojna ne zadostuje ne po številu ne po orožju tirjatvam sedanjega časa. Zato so zboljšali orožje, namesto starih pušk napravili so nove, ki streljajo petin še večkrat hitreje kakor stare. Brambena postava z dne 5. decembra 1868 uredila je dalje vojno-služno dolžnost. Kdor je sposoben za vojaštvo, mora biti vojak, a samo tri leta mora služiti dejanski, sedem let v rezervi in dve leti v deželni brambi. Število vojakov v liniji določilo se je na 800.000; kar jih je več sposobnih za vojaštvo, spadajo v deželno brambo. Na podlagi te postave razpolaga Avstrija čez poldrugi milijon vojakov in kar velja še postava o črni vojski, še čez dva

milijona. Ta nova postava pokazala je že očitvidno svojo korist. Po kratki dejanski službi se vrne mladenič sedaj zopet k svojim opravkom, vojaška disciplina mu bistri um, da pride kot mož na očetov dom nazaj.

Leta 1869. preustrojilo se je narodno šolstvo. Na podlagi svojega materinega jezika se mora šolati vsak otrok od svojega šestega leta naprej. Sedaj zna že skoro vsak mladenič in vsaka deklica pisati in brati, dobre knjige se širijo od dneva do dneva, narodno slovstvo napreduje z velikanskimi koraki.

Ob enem se je vredil tudi zemljiški davek tako, da plačuje vsak v enaki razmeri za obče potrebe.

Leta 1869. potoval je cesar na Jutrovo. Srce ga je gnalo tudi v sveto deželo obiskat kraje, kjer je hodil po svetu naš Izveličar, kjer je pretil svojo kri za nas. Na potu se je oglasil tudi v Carigradu in v Atenah. Dne 8. novembra prispe v Jafo. Več kakor 1000 konjikov ga je spremljalo od tod proti Jeruzalemu. Ko prijašejo na grič Elkuds, s katerega zagledajo romarji prvič sveto mesto, skoči cesar s konja, pade na kolena, poljubi tla in prebije nekaj minut v vroči molitvi. Solze so mu trepetale v očeh, ko ustane.

Ko pride v Jeruzalem „kralj jeruzalemski“ — ta naslov ima cesar avstrijski — stopi zopet raz konja, ker neče jezdariti po mestu, po katerem je hodil naš Rešenik. Ogledal si je vse svete kraje, molil je za svojo rodovino in za vse svoje podložnike, bogato je obdaril cerkve in samostane, predno se je vrnil v Jafo. A morje je bilo viharo. Spremstvo ga je prosilo, naj se ne ukrca o takem vremenu, ali on pravi: „Obljubil sem, da pridem jutri v Port-Said, biti hočem mož beseda!“ Ukrcal se je srečno in spolnil je svojo besedo.

V Port-Saidu zbrali so se tedaj skoro vsi vladarji evropski ali vsaj njihovi poslanci, kajti blagoslavljali so ravno dodelani prekop, tako imenovani Sueški kanal. Ta druží srednjezemsko morje z rudečim morjem, tako, da se ladijam ni treba voziti okolo cele Afrike, ako hočejo v bogate Indijske pokrajine. Tako se jim pri-krajša pot za več kakor tisoč milj.

Leta 1870. začela se je huda vojska med Nemčijo in Francosko. Akoravno so obetali Francozi Bog ve kaj vse, vendar se ni hotel združiti cesar z njimi, da je ohranil svoji državi mir ter je spolnil svojo obljubo, ko je sklepal leta 1866. mir s Prusi, da bode ostal zvest mirovni pogodbi za vselej.

Dnè 20. aprila 1873 poročil je svojo hčer Gizelo s princem Leopoldom Bavarskim. — Prvega majnika istega leta začela se je svetovna razstava na Dunaji. Cesar jo je bil dal napraviti, da bi pokazal celemu svetu, kaj zamore njegova država po vseh strokah go-spodarstva, obrtnije, vednosti in umetnosti. Ob enem se je slavil spomin na prvega vladarja iz habsburške ro-dovine, ker je preteklo to leto ravno šest sto let, kar so izvolili Rudolfa I. za nemškega cesarja. Iz vseh delov sveta prihajali so obrtniki, kupci, umetniki in učenjaki kazat svoje pridelke in izdelke. Najodličnejši vladarji evropski in drugi obiskali so našega cesarja. Res je stala razstava obilo denarja, ali koristila nam je tudi veliko, ker je pokazala bogastvo našega cesarstva in razumnost naših obrtnikov tako, da se vozi sedaj naše blago že v daljne kraje sveta.

Dnè 2. decembra 1873 preteklo je pet in dvajset let, kar je prevzel Franc Jožef I. vlado. V spomin tega dneva ustanovil je „vojno svetinjo“, namenjeno vsem onim, ki so se bojevali od leta 1848. sem za domovino.

Ta dan praznovali so po vseh mestih in krajih prostranega cesarstva slovesne sv. maše. Po maši pripenjali so poveljniki svetinjo vsem onim, kateri so si jo bili zaslužili. Oni, ki niso služili več pri vojaki, dobili so jo pa na dom.

V cesarjevi palači zbrali so se ta dan vsi generali in vojni dostojanstveniki čestitat svojemu vodji. Vse je bilo urejeno po vojaški. Cesarjevič Rudolf in nadvojvode stali so v vrsti na mestu, katero jim je odkazala njihova šarža. Od osemdesetletnega feldcajgmajstra grofa Koroninija pa še do mladih štabnih častnikov bila je zastopana cela armada. Maršal nadvojvoda Albreht govoril je v imenu vseh in je prosil Boga, naj bi dal njegovemu Veličanstvu doživeti še mnogo, mnogo let. Z ginenim srcem odgovarjal in zahvaljeval se je cesar celi vojni, spominjal se je onih, ki so mu vodili vojake v boju in vojakov, ki so bojevali zanj, ki so dali življenje za domovino. Glas se mu je tresel, ko se je spominjal mrtvih vojakov, solze ga polijó pri spominu slavnega Tegetthoff-a in drugih vže preminolih junakov. Dolgo so še doneli „slava“-klici, ko je bil cesar že zapustil dvorano.

Leta 1875. potoval je po Dalmaciji. Hotel si je ogledati tudi to svojo deželo, da se prepriča o tamošnjih razmerah. Tudi tam je pozdravljal vsakega v njegovem materinem jeziku in pridobil si je srca vseh. Čudili so se pa celó trdni sinovi gorate dežele, da se njihov „car“ ne straši ne dežja, ne viharja, da hodi peš tako krepko kakor gorjanski pastir, da sedi na konju čvrsto kakor najboljši konjik, da ga ne utruji ni pot po skalnatih bregovih ni vročina ni mraz. Od kar so videli Bokelji svojega „cara junaka“, ne upirajo se več brambeni postavi.

Kmalu po tem leta 1876. se vname vojska med Rusijo in med Turčijo. Turška krutost primorala je Bolgare, Bošnjake in Hercegovce, da se upró svojim tlačiteljem. Rusi začno vojsko za nje. Tudi Srbija začne boj. Ko onemore ta, usmili se jih Avstrija in jih varuje pogina. Ko je premagala Rusija, zbrali so se poslanci evropskih velevlasti v Berolinu. Ker je trpel upor po Bosni in Hercegovini še vedno, ker je pribežalo na tisoče in tisoče revežev na avstrijska tla, dal je Berolinski shod Avstriji nalogo, naj zasede Bosno in Hercegovino ter napravi mir in red po deželi in varuje kristijane grozovitosti turške. Dné 29. julija 1878 prekorači c. kr. vojna mejo. Zaslepljeni mohamedani so se upirali sicer, ali naši vojaki, med njimi vsi slovenski polki, zmagali so jih; že 19. avgusta vzel je general Filipović glavno mesto bosansko Sarajevo. Naši vojaki zaslužili so si zopet novih vencev. Junaške hrabrosti, ki se je kazala povsod, pri Žepčah, pri Jajcih, v Travniku in drugod ne bomo opisovali, saj je ni skoro slovenske vasi, kjer bi ne bilo koga, ki je bil sam mej junaki.

Dné 24. aprila 1879 praznoval je naš cesar srebrno poroko, kajti preteklo je pet in dvajset let, kar je sklenil zakon s premilo cesarico Elizabeto. Ali tudi tedaj izrekel je presvitli par željo, naj poklonijo podložniki, ki so hoteli praznovati ta dan z velikanskimi veselici, denar za reveže. Vsi so ubogali radi, posebno zato, ker so delale povodnji strašno škodo. Na Ogorskem je bila predrla reka Tisa jezove ter poplavlila celo veliko mesto Szegedin. Cesar sam je prišel tolažit ubožce, katerim je podrla voda hiše in odnesla vse imetje. Sam je stopal med nesrečneže in jim je delil obilo podpore.

Cesarjev sin, cesarjevič nadvojvoda Rudolf, uzrastel je do krepkega mladeniča. Kakor oče učil se je pridno, zanimal se je posebno za šole, za vednost in za umetnost. Postal je krepek vojak, ki je poznal vse vojaške stroke. Tudi on je govoril vse jezike svojih narodov in govoril rad z vsakim v njegovem materinem jeziku. Pero je znal rabiti kakor malokdo. Leta 1879. je popisal svoje potovanje po Donavi. Ker se je zanimal za naravoslovje, proučil je posebno pridno živalstvo svoje domovine. Dné 10. maja 1881. leta se je poročil z nadvojvodinjo Štefanijo, hčerjo Leopolda II., kralja Belgijskega.

Leta 1882. potoval je cesar po Koroškem. Ondotni Slovenci so tekmovali s svojimi nemškimi sodeželani v izrazih ljubezni in udanosti. Istotako je cesar obiskal naše Primorje. Po vsem Goriškem, v Trstu in Istri ga je ljudstvo navdušeno pozdravljalo. Cesar sam se je zelo zanimal za napredek slovenskega naroda po teh deželah. Leta 1883. potoval pa je cesar po Štajerskeji in Kranjskeji. Praznovali smo namreč šestoletnico, kar smo prišli pod Habsburžane. Pred šest sto leti prisegli so jim naši pradedje zvestobo za veke. Z velikim sijajem so ga sprejeli v Gradcu. V samostanu Rajn, kaki dobri dve uri nad Gradcem, so bili sklenili leta 1276. plemenitaši kranjski in štajerski zvezo zoper češkega kralja Otokarja, ki je vladal tedaj po teh krajih. Dné 26. avgusta 1278 prelivali so naši pradedje prvikrat kri za Habsburžana. Od tega časa niso pozabili Slovenci nikdar svoje zvestobe do vladarjevega rodu. Leta 1883. ponovili smo vsak v svojem srcu prisego Francu Jožefu I. in držali jo bodemo njemu in njegovim potomcem.

Ko pride cesar na slovenska tla, zaoril je: „Živio!“ ki se je razlegel po celej domovini. Povsod so se mu

klanjali župani in drugi odličnjaki. Nobeden izmed njih ne bode pozabil trenutka, ko je stal pred njim. Njegova ljubeznjivost je tolika, da se priljubi vsakemu. V Radgoni in v Ptuji pozdravljali so ga slovenski kmetje na konjih. Nagovoril je ljubeznjivo kmečkega mladeniča, ki je vodil „banderaše“, hvalil je lepe konje, zahvaljeval se je, da so ga prišli pozdravljat.

Nikjer ni bilo najmanjšega nereda, nikjer ni bilo straže; saj pravi sam, da se čuti med svojim narodom najvarnejšega. Slavili smo ga navdušeno, ker smo čuli iz njegovih lastnih ust, da ljubi jezik slovenski. Ravno tako so ga slavili v Celji. Povsod so bile okrašene postaje, vsaka vas po celem potu se je bila okinčala, najskromnejša hiša se je lišpala njemu na čast.

Dné 11. julija pripeljal se je v belo Ljubljano. Zvečer bilo je mesto razsvitljeno, pevci so mu peli podoknico, napravili so mu bakljado. Pod Tivolijem bila je velikanska narodna veselica, tamo je gledal naše krasne narodne noše in narodne običaje. Iz rok odbora „Matice Slovenske“ prejel je uzorno slovensko spomenico, iz rok deželnega odbora pa slovensko in nemško. Tedaj je videl in čul, kako napredujemo v vseh strokah, pa tudi kako zvesti mu smo. Prepričal se je, da velja res beseda, katero je rekel ptujec o Avstrijcih: „Ko bi mogel gledati vsakemu Avstrijcu v srce, videl bi, da v njem ni drugega, kakor cesar sam!“

On je položil temeljni kamen deželnemu muzeju in dovolil je milostno, naj se imenuje po sinu njegovem „Rudolfinum“. Počastil je pa tudi druga mesta s svojim obiskom. Ogledal si je Idrijo, Postojino, Kamnik, Kranj, Begunje in „Kranjsko oko“, naš Bled. Marsikteri izmed mladih bralcev videl ga je tedaj sam, spoznal je, kako milega, dobrega vladarja imamo.

Tako je svitli cesar prepotoval vso našo slovensko domovino ter se osobno prepričal povsod mej narodom, da je po pravici smel peti slovenski pesnik : „Hrast se omaja in hrib, zvestoba Slovincu ne gane.“

Cesarjevič Rudolf je bil očetu po vsem enak. Cesar mu je izročil vrhovno nadzorstvo svoje vojske, da se je pripravljaj za težek svoj poklic. Kakor oče potoval je tudi na Jutrovo, obiskal je sveto deželo, hodil je po krajih, ktere je posvetil Izveličar, sam je popisal to potovanje. V njegovi glavi se je rodila tudi misel, naj se opišejo avstrijske dežele in avstrijski rodovi v velikanskem delu „Avstro-Ogerska“, v katerem bodo opisali vsak narod sinovi istega rodu, da se bo zvedela samá resnica.

Od leta 1888.—1898.

Leta 1888. slavil je presvitli naš cesar štiridesetletnico svojega vladanja. Ker mu ni za velike svečanosti, ampak le za to, da se pomore revežem, odklonil je vse slavnosti in je pozval svoje podložnike, naj darujejo denar, ki bi jih stale svečanosti, raje za ubožce.

Brez hrupa je praznoval 2. decembra 1885. leta god svojega vladanja; milijoni ubožcev so pa hvalili Boga in prosili, naj ohrani premilega vladarja še mnogo let, kajti na njegovo besedo so zložile dežele, občine, hranilnice, posamezna mesta, trgi in vasi ogromne svote. Za 143 dobrodelnih zavodov se je nabralo 2,566.716 gld., za 560 ustanov 3,194.839 gld., za druge dobrodelne namene 3,087.724 gld. gotovega denarja in 1,330.975 gld. v vrednostnih papirjih. Vrhu tega se je ustanovilo 119 dobrodelnih zavodov, 139 ustanov in 1275 drugih dobrih del, o kterih se ne da dognati vsota po številkah. Skupna vsota vseh darov o cesarjevi štiridesetletnici je znašala

16,180.244 gld. reci: šestnajst milijonov, sto in osem-deset tisoč dve sto štiri in štirideset goldinarjev avstrijske veljave. Ni je države na celem svetu, kjer bi bil pomogel vladar s svojo besedo, da bi se napravilo toliko ustanov v podporo siromakov.

Otroci! toliko velja cesarjeva beseda na dan njegovega godu, ali imajo kje takega vladarja?

Kako vesel je bil presvitli cesar, ko je videl koliko ljudem bodo pomagale omenjene ustanove.

A tudi na cesarskem prestolu se menjata veselje in žalost. Dne 30. januarja l. 1889, zadene milega vladarja najhujša nesreča, ki zamore zadeti očeta. Njegov edini sin Rudolf, njegov naslednik na prestolu, umrje nenadoma. A tudi ta nepričakovana in tako strašna nesreča ni potrla vladarja. Vsemogoči mu je dal moči, da pretrpi tudi to skušnjo. Že dne 5. februarja se zahvali cesar svojim narodom za sočutje, katero so mu izrazili poslanci, dežele, mesta, trgi in vasi, v pismu, katero nam kaže, kako pobožno se klanja božji volji, in prosi Vsemogočega, da bi mu dal moči za vestno spolnovanje vladarskih dolžnosti.

Tako se je zopet pokazalo, kako tesno je zvezan cesar s svojimi narodi.

Da se ohrani spomin na umrlega cesarjeviča, odredil je njegov presvitli oče, da se nadaljuje knjiga, ki opisuje Avstro-Ogersko državo, pod vodstvom cesarjevičeve vdove nadvojvodinje Štefanije.

Vladarski posli pa niso dali cesarju časa, da bi se utapljal v žalost. Komaj so položili krsto Rudolfovo v kapucinski cerkvi na Dunaji v rako, kjer počivajo že od dve sto in petdeset let umrli udje cesarske naše rodovine, peljal se je na Ogersko, kjer je že 19. februarja sprejemal zopet velikaše in prostake v avdijenciji.

Še le aprila meseca se odpelje na Gorenje Štajersko počivat za nekaj dni.

Blizu Mürzstega ima cesar lovsko vilo, zidano iz rudeče opeke. Vse je priprosto opravljeno. Tamo počiva naš vladar, kadar pride na lov. Ali pravega počitka nima. Vladarske skrbi ga spremljajo tudi tja. Vsak dan prinese poseben kurir iz cesarjeve pisarne važna pisma. Ko še spe lovci, budi že cesar in čita ta pisma in jih podpisuje, da jih vzame kurir drugi dan zopet seboj na Dunaj. Še le po končanem delu gre cesar na lov. S svojimi gosti in s prostim ljudstvom, s kmeti in drvarji je ljubezniv in prijazen, še priproste šale ne zameri. Nekega dne je šel zjutraj na vse zgodaj divjega petelina streljat. Mračno je še bilo, lovci so morali čakati. Cesar se je pogovarjal z gosti. Kar prideta dva drvarja. V mraku nista spoznala cesarja in njegovih spremljevalcev. Drvar stopi pred cesarja, mu pokaže svojo pipico, in reče kratko: „Lovec, ali imate kaj ognja?“ Cesar prižge kosec bukove gobe in jo da drvarju. Drvar potegne parkrat iz pipice, da se užge tobak, in vpraša dalje: „Lovec, ali greste petelina streljat?“ — „Da, zakaj pa vprašate?“ odgovori cesar. „No — če tako glasno govorite, pojde petelin rakom žvižgat!“ odreže se drvar. Ta se je pa zdela tovarišu vendar predebela; spoznal je bil cesarja. Zato sune sodruga s komolcem in mu zašepeta na uho, da stoji cesar pred njim. Ali to drvarja ne spravi v zadrego. „No, no — brez zamere, gospod cesar, dobro sem vam mislil“, se odreže, vzame pipico iz ust, privzdigne malo klobuk in gre dalje. Cesar se je pa smejal in pravil sam svojim drugim gostom pri obedu, kaj je doživel. Saj občuje rad s priprostim ljudstvom, veseli se nepokvarjenih gorjancev. Med svojimi podložniki se čuti popolno

varnega, zato tudi ne dopušča, da bi prihajali orožniki stražit ga.

Rad hodi sam sprehajat se v priprosti obleki, da ga ljudje ne spoznajo. Primeri se mu marsikdaj kaj smešnega, ali to mu je le na veselje. Ko je bil leta 1872. v Innsbruck-u šel je nekega dne zjutraj zgodaj na sprehod. Ko pride mimo stare kočee, ki je stala na samem blizu gozda, zasliši žalostno jokanje. Stopi bliže. V hlevu tarnata stari gospodar in stara gospodinja. Ponoči jima je bila poginila edina kravica, katero sta imela. „Kaj bo, kaj bo, z nama? Taka nesreča!“ vpije kočar. „Dolga imava že dosti, pognali naju bodo iz hiše. Kaj bo, kaj bo?“ vpila je starka. Cesar ju skuša tolažiti in vpraša, koliko imata škode. „Sto goldinarjev je bila vredna kravica“, odgovori stavec. — „Če je tako“, odgovori cesar, „dam vama denarja, da si kupita drugo kravo“. Kočarja pogledata neznanega gospoda prav začujena. Vedela nista, ali bi verjela gospodu. Cesar se jima nasmeje in reče starcu, naj pride na bližnji grad Trautmannsdorf, kjer mu bo izplačal graščak sto goldinarjev. Ali kočarju ni bilo po volji, čakati na denar, bal se je, da bi se gospod morda premislil ali samo pošalil ž njim. V zadregi se popraska po glavi ter pravi, ali bi ne mogel dobiti denarja takoj. Cesar pa ni imel toliko pri sebi. Zato se ponudi kmetič, da pojde kar z gospodom po denar. Gresta torej proti gradu. Pred gradom srečata cesarjevo spremstvo. Ko vidi kmetič, kako spoštljivo pozdravljajo gospodje njegovega spremljevalca, se mu vendar začne daniti, da nima navadnega gospoda pred seboj. V zadregi se odkrije, suče klobuk v roci, pa ne more ziniti besedice. Cesar mu pa da odšteti sto novih goldinarjev in se poslovi prijazno od njega.

Dne 31. junija 1890. se je omožila cesarjeva hči Marija Valerija z nadvojvodo Franc Salvatorjem. O tej priliki je podaril naš vladar zopet velike vsote za ubožce, razne občine in zasebniki so pa darovali nad 400.000 goldinarjev za dobrodelne namene.

Istega leta je praznoval svoj šestdeseti god. Kako so ga slavili narodi, ni treba praviti, saj vemo, kako ga ljubimo.

Dne 24. aprila 1892. razkril je cesar sam na Dunaju spomenik maršalu Radeckemu, ki je bil vodil, kakor smo že slišali, avstrijsko vojno v Italiji tako slavno. Tako slavi svoje junake.

Dne 7. maja istega leta se je pa pričela na Dunaju glasbena in glediška razstava, kjer so imeli vsi narodi priliko pokazati, kako napredujejo v teh strokah.

V sledečem letu je odkril cesar na gori Isel blizu Innsbruck-a spomenik Andreju Hofer-ju, priprostem krčmarju, ki je branil leta 1809. z junaškimi Tirolci svojo domovino tako vspešno Francozov in Bavarcev. Od vseh strani so privreli junaški Tirolci na to slavnost, kakor bi hoteli ponavljati prisego zvestobe, katero so prisegli njihovi predniki vladarjevi rodovini.

Tako se vrste v cesarjevem življenji veseli in včasih tudi žalostni dnovi. Dne 29. julija 1894. je umrl nadvojvoda Viljem, 18. februarja 1895. pa maršal nadvojvoda Albrecht, najvišji nadzornik avstrijske vojne.

V noči z dne 14. na 15. aprila 1895. zadela je Ljubljano strašna nesreča. Močen potres je razdjal mnogo hiš po mestu in po okolici. Škoda je bila velika. Komaj se je zvedela strašna novica na Dunaju, pošlje cesar telegrafično za prve potrebe 10.000 gld., cesarica pa 5000 gld. Da, kmalu potem, 7. maja, se

pripelje sam v razdejano Ljubljano, si ogleda poškodovana poslopja in obljubi še obile pomoči rekoč: „Ljubljančanom in okoličanom moramo pomagati izdatno, saj zaslužijo obilo pomoči.“ In res, cesarjeva beseda je pomogla, državni zbor je dovolil veliko podporo, od vseh strani, iz Avstrije in iz tujih dežel pošiljali so posamezniki darov, da je bilo mogoče prebiti nesrečo in se je dvignila Ljubljana iz razvalin lepša nego je bila poprej.

Ljubljančani in vsi Slovenci znajo ceniti pomoč, ki jim je prišla od presvitlega vladarja in posebno od dunajskega mesta. Pokazali so svojo hvaležnost na prav lep način. Leto pozneje se je peljala „Glasbena Matica“ ljubljanska s svojimi pevci na Dunaj in je napravila dva koncerta za dunajske reveže. Odbornike, ki so prišli vabit na koncert, je pohvalil cesar sam, zato ker se zahvaljujejo z dobrimi deli za pomoč. Prevelikega pomena sta pa ta dva koncerta tudi zaradi tega, ker so pokazali Slovenci tedaj prvič, koliko zmorejo v glasbi, posebno v petji. Slovenske narodne pesmi so našle tako pohvalo, kakor ne kmalu druge. Res slavni so bili dnovi na Dunaji, proslavil se je narod s svojo hvaležnostjo in proslavila se je „Glasbena Matica“ s svojim petjem, da so Dunajčani kar strmeli.

Tudi v zadnjih letih se vrste v cesarjevem življenju veseli in žalostni dnevi. Veseli so mu, kadar vidi, kako napredujejo narodi, žalostni, kadar vidi, da narodi ne živijo v spravi in ljubezni.

Kot dober oče se trudi dan na dan za blagor svojih narodov; lasje so mu osiveli, a duh mu je krepak in vnet za vse blago in lepo, njegovo srce bije za vse podložnike, posebno pa za reveže in siromake. Zato je odklonil tudi o petdesetletnici svojega vladanja vse

hrupne veselice in slavnosti in je naprosil dobrotnike, naj darujejo denar, kar bi jih veljale slavnosti, raje revežem.

Kako živi naš cesar. .

Kakor že v mladih letih, tako ima cesar tudi sedaj vedno obilo opravka. Ob štirih zjutraj po letu, po zimi ob petih vstaja Franc Jožef. Ko še spe Dunajčani, je že na nogah. Pri prostem zajutreku pregleduje novine. Ob šestih že pride generalni adjutant, poročat o opravkih. Za njim se vrsté predstojniki najviših vojnih in drugih uradov; potem pridejo ministri in dvorni uradi. V ponedeljek in v četrtek so navadno obče avdiјence. Kdor koli ima kako prošnjo na srcu, sme pred cesarja, le oglasiti se mora pri najvišem dvornem uradu. Nobenemu ni zabranjena pot pred svojega vladarja. Zato se pa gnete vse polno ljudi pred cesarsko sobano. Tu se nahajajo najviši duhovni in posvetni velikaši, kmetje v priprosti kmečki obleki, vojaki v krasni opravi, starci in mladeniči, reveži in bogataši. Marsikteremu utripa srce, ko ga pokliče uradnik, naj stopi pred cesarja. Ko pa stopi pred milega vladarja, ko mu pogleda v mile oči, mine ga strah, mine ga bojazljivost. Kdor govori le trenotek s cesarjem, spozna v njem svojega najboljšega prijatla. Koliko solz je že obrisala mila roka njegova, koliko revežem je že pomoglo njegovo milo srce, tega pero ne more popisati.

Leta 1870. prišla je stara mamka Marija Fuchs, prosit cesarja za svojega sina vojaka. Bil je njena edina podpora. Na vsaki stopnici morala je postajati starka, naduha jo je trla, sape ji je manjkalo. Kar

pridrdrdra kočija. Cesar se je pripeljal poslušat svojih podložnikov prošnje. Ko zagleda onemoglo starko, približa se ji rekoč, naj mu pove kar tam na mestu, kaj bi rada. Prestrašena začne pripovedovati mamka, kako slabo ji je, kar je moral sin med vojake. Pazljivo jo posluša vladar, vzame prošnjo iz njenih tresočih se rok, pa jo pelje sam v dvorano ter jo posadi v krasno naslonjačo rekoč: „Le potrpite nekoliko, da pridete na vrsto!“ ter odide. Plaho se je ozirala reva po krasno opravljeni gospodi, ki je čakala vladarja. Še ni bila pretekla ura, kar pride zal vojak v sobano. Mati objame vesela — svojega sina. Cesar ga je bil dal poklicati. Ker je bil res edini sin svoje matere, spustil ga je od vojaščine in ga poslal samega naznanjat materi veselo novico.

Kako hude ure ima cesar mnogokrat, priča nam sledeče. Vsaka sodba, ktera odreka kakemu hudodelcu življenje, mora biti podpisana od njegove roke, predno obvelja. Kako natanko premišlja in premišlja cesar, predno podpiše tako sodbo! Nekega dne ležala je zopet pred njim krvava sodba. Dolgo je že sedel molče, predno zastavi pero za podpis. Ali v tem trenutku mu kane solza iz oči na njegov podpis. Molče segne papir ne da bi spisal svoje ime. „Solze izbrišejo vsako krivdo. Solza je zbrisala moj podpis. Revežu podarim življenje!“ S temi besedami izroči pismo svojemu tajniku. Cesarjeva solza rešila je hudodelcu življenje.

Obilo drugih dogodkov kaže še tudi njegovo milo srce. Nekega dne pride cesar nenadoma v Dunajsko Novo mesto v vojaško akademijo. Ravno je razlagal v nekem razredu stotnik Ebersberg svojim poslušalcem zgodovino, kar se odpró vrata; cesar stopi s svojim adjutantom v sobano. Molče skočijo učenci na noge.

Cesar jim odzdravi prijazno ter reče stotniku, naj le razlaga dalje. Svoj generalski klobuk položi na prvo klop, se nasloni nanjo ter posluša pazljivo, kaj razlaga učitelj. Učenec sedeč v prvi klopi si ogleduje krasno perje na cesarjevem klobuku. Loti se ga želja, da bi si izruval pero za spomin. Nekoliko poškili na stran, kjer je stal nadzorni častnik, pa izpuli pero. A tovarši so bili opazili, kako dragocen spomin si je bil priboril tovariš. Prvi je umel dobro, česa ga prosijo preseče oči mladih prijateljev. Vedno več peres zmanjkovalo je na klobuku. A zdajci — ravno hoče izpuliti še eno pero — zmuzne mu klobuk in sune cesarja samega v roko. Cesar se ozre. Bled kakor stena, tresoč se po vsem telesu stal je hudodelnik pred njim. A cesar umel je hitro, kaj in kako je. „Kaj ste hoteli s tem peresom, moj ljubi?“ vpraša nesrečnega. „Spomin, cesarost!“ jeclja revež. „Ali vam je dosti eno pero?“ Prijaznost cesarjeva je bila ojačila mladenčca. „Ne, cesarost!“ odgovori, „vsak tovariš bi rad po jedno!“ — „No, če je taka, moram vam pustiti cel klobuk!“ odvrne cesar. Sam vzame peresa s klobuka ter jih podari mladim vojakom.

One dneve, kadar ni avdijencij, malica cesar med enajsto in dvanajsto uro. Potem pa pregleduje predloge svojih ministrov. Na tanko jih prerešetuje, sam popravlja, kar mu ni po godu. Kar je odločil cesar, zgotovijo hitro njegovi uradniki, nobena stvar ne leži čez štirindvajset ur v njegovi pisarni. On sam je uradnikom najlepši vzgled. Če je treba, opusti vse drugo, samo da zgotovi svoje opravke.

Med peto in šesto uro je obed. Če je cesarica na Dunaji, obeduje navadno v družini, če ne pa sam. Ob nedeljah in praznikih se pa zbira navadno vsa cesarska

obitelj pri obedu. Naravno je seveda, da vabi sem ter tje tudi svoje velikaše na obed. Tedaj je prirejeno vse prav sijajno, ali cesar je vedno zmeren, malo je in malo pije. Po obedu konča svoja opravila. Že ob devetih leže spat, če ga ne silijo opravlki drugače.

Naj večje veselje uživa v družbi svojih. Dokler se je moral še učiti cesarjevič, prihajal je oče rad poslušat, kaj zna njegov sin.

Kadar mu dopuščajo vladarski posli, hodi na lov. Na Štajerskem okolo Mürzsteg-a in Eisenerza ima svoja lovišča. Po skalnatih gorah se pasejo trume divjih koz, po smerečji bivajo visoki jeleni, po tratih skokonoge srne. Cesarjev grad v Eisenerzu je pripravljen posebno za lov. Vse je preprosto. V spalnici je le potrebno pohištvo in sv. razpelo, dar papeža Pija IX.

Da ne zgublja kar nič časa odmenjenega državnim opravkom, vozi se Franc Jožef navadno po noči. Zjutraj na vse zgodaj pride že na strme gore, kjer kličejo divji petelini spomladi. Ko stoji na svojem mestu, pripravi vse za strel, ali še tukaj ne miruje. Mnogokrat privleče iz žepa uradnih pisem, ter jih prebira, dokler se začne lov. Ko priskače divja **koza**, mogočni jelen ali brzonoga srna, zadene jo krogla cesarjeva tako dobro, da se čudijo ljudje vajenemu strelcu. Po lovu ogledujejo lovci nastreljeno divjačino. Celo društvo se snide, cesar se razgovarja z lovci prav prijazno, še šale ne zameri nikomur.

Vsako jesen se vršé na njegovo povelje velike vojaške vaje. On sam se hoče prepričevati, kaj zmorejo njegovi vojaki. Med bojevalci dirja na čilem konju med bojniki. Bistro njegovo oko zapazi vsako pomoto. Ravno tako dobro zna soditi, ali opravlja prosti pešec svojo dolžnost, kakor, ali zna rabiti vodja cele armade dobro

svoje čete. Ravno tako pa ve soditi na tanko, kdo dela prav. Pri teh vajah spoznava cesar svoje vojake in poveljnike. Spoznava pa tudi svoje narode. Saj se ne zanaša samo na poročila svojih uradnikov, on se pre-pričuje rad tudi sam o razmerah svojih narodov.

Omenili smo že, kako radodarno roko ima. Nobeden, ki je res vreden pomoči, ne potrka zastonj na njegova vrata. Iz svojega lastnega žepa podpira cerkve, šole, dobrodelne zavode. Koliko pa stori dobrega, da nikdo ne ve za to, tega ni moč popisati.

Zato pa blagoslavlja Božja roka njega in njegovo državo. Veliko je pretrpel sam, veliko je pretrpela država za njegove vlade, ali Bog je obrnil vse na dobro.

Tak je naš cesar! Ti pa mladina, spoznavaj ga in prisezaj mu zvestobo na veke:

Vse za vero, za cesarja, za domovino!

Cesarjeva šestdesetletnica.

Če je kdo 30 let gospodar na svojem posestvu, je to že dolga doba; ali glejte, otroci! jaz vem za gospodarja, ki vlada in oskrbuje svoje obširno dedno posestvo že dvakrat toliko let. Ta mnogoletni gospodar je naš presvitli cesar Franc Jožef. Dne 2. decembra 1908 mine 60 let, odkar je sprejel vladarsko žezlo v naši Avstriji. Toliko let je vladal malokateri vladar, izmed njegovih prednikov Habsburžanov nobeden.

V pričujočem spisu ste videli, koliko je storil cesar Franc Jožef v dolgi 50 letni dobi do tedaj, ko je dne 2. decembra 1898. praznoval svoj zlati jubilej. Kakšno mu je bilo delovanje v poslednjih 10 letih? Vodila so ga ravno tista načela, kakor v njegovih prejšnjih letih. Povsod in vselej se je skazoval ljubečega očeta. Kjerkoli je bilo treba pomoči, tjakaj je šinil žarek njegove srčne dobrote.

Dne 18. avgusta 1900 je praznoval cesar Franc Jožef zdrav in čvrst 70letnico svojega rojstva. Z njim so se veselili njegovi podložniki in hvalili božjo Previdnost, ki je dala doživeti cesarju toliko starost. Takoj drugi dan se jim je vladar ginjen zahvalil z dopisom poslanim iz svojega letovišča v Išlo. Takole je pisal svojemu prvemu ministru: „Povodom

Mojega 70 letnega rojstvenega dne mi je došlo od vsega prebivalstva toliko voščil in častitek in se hkrati vršilo brez števila udanostnih izjav, da se je velečastno izražala vseobča udanost do Moje osebe. Globoko ginjen Vam naročam, da naznanite Mojo toplo in srčno zahvalo, ki naj jo izvedo v vsaki oddaljeni koči. Vsi Moji narodi naj vedo, da sem jim posvetil Svoje življenje, da sem srečen, ako pospešujem njihov blagor, da v udanosti, domoljubju in medsebojnem zaupanju vidimo trdno podlago, na kateri sloni bodočnost domovine. Vsemogočni Bog blagoslovi in čuvaj vez, ki veže Mene in Moje narode.“

70 — mnogo je let; dolgo življenje, dolgo trpljenje; malo miru, mnogo sadu; zarja večerna, slava nezmerna! — pravi naš slovenski pesnik. Njegove besede se do pičice prilegajo našemu cesarju. Malokdo je toliko prebil hudega v svojem življenju, kakor naš cesar; ali zadnja leta, zdi se vsaj, mu je odločilo nebo nekoliko mirnejša.

Kakor veste, je avstrijski cesar ustavni vladar, ki deli postavodajalno oblast z ljudstvom. Državljeni volijo poslance v dunajski državni zbor. Tamkaj se delajo postave, ki pa morajo biti potrjene od vladarja, da jim je moči stopiti v veljavo. Do leta 1907. so volili poslance le imovitejši državljani, v začetku tistega leta pa je cesar potrdil postavo, ki se je z njo popolnoma preuredil državni zbor. Po tej postavi volijo poslance vsi moški, da so le 24 let stari. Uvedla se je splošna volilna pravica. Pred postavo smo si vsi enaki, zato je prav in pravično, da se sme vsakdo vdeleževati postavodajanja na ta način, da vsak voli poslanca. Velika radost je prešinjala ob tej preuredbi zlasti nižje ljudstvo. Po cesarjevi dobroti je

padla pregraja med stanovi zlahka, sama ob sebi, a po drugih državah se take važne izpremembe večinoma ne zgode drugače, nego z ustajo in s prelivanjem krvi.

Drug znamenit dogodek šestega desetletja cesarjeve vlade je naprava velike svetovne železnice, ki zveže Trst preko Gorice, Bohinja in Jesenic s severnimi deželami. Do leta 1906. je bilo tržaško mesto, najimenitnejše avstrijsko trgovsko pristanišče, zvezano z Dunajem edino le z južno železnico, ki se je, kakor ste brali, otvorila že leta 1857. Čezdalje bolj se je čutila potreba, da se zgradi nova železnica, katere velik del, tekoči po slovenskih pokrajinah, je bil izročen porabi pred dvema letoma, ostali del pa se v kratkem odpre.

Avstrijci smo lahko ponosni, ker je naš cesar tako priljubljen sosednjim vladarjem in češčen od njih. Pogostoma se shajajo z njim. V poslednji dobi je bil zlasti imeniten sestanek našega cesarja z ruskim vladarjem Nikolajem II. v Mürzstegu na Štajerskem, kjer sta mogočnika vkrepala, kako bi se dale zboljšati žalostne razmere na Turškem. Meseca maja tekočega leta so se sešli do malega vsi nemški vladarji s cesarjem Viljemom vred na Dunaju. Privedla jih je tjakaj želja pokloniti se našemu cesarju za njegovo 60letnico.

V najlepšem mesecu so se pričele letošnje jubilejne slavnosti. Dne 21. maja je privrela dunajska šolska mladina v Schönbrunn. 87.000 dečkov in deklic broječa množica je bila tisto jutro v izprevodu, ki se je pomikal mimo sivolasega vladarja veselečega se smehljajočih otroških obrazov in njihovega navdušenega petja cesarske pesmi. Kakor je naš cesar poseben ljubitelj otrok, ravno tako je on rad v vojaški družbi,

saj je sam vojak od nog do glave. Tudi vojaki so mu prišli častitat in sicer konec majnika. Na velikem dunajskem vežbališču na Šmelcu se je zbralo krog 500 avstrijskih generalov, ki so se po vojaško poklonili najvišjemu poveljniku armade, ljubljenu vladarju, prijavšemu med nje. A najveličastnejši prizor vseh, kolikor jih je povzročil letošnji jubilej, je bil velikanski poklonstveni obhod sestavljen iz raznih zgodovinskih in narodnih skupin, ki je korakal dne 12. rožnika mimo cesarja. Take proslave 60letnice si sam ni želel. „Z dobrotami namenjenimi zlasti otrokom poslavite jubilej“, takšno besedo je izrekel naš blagi vladar in njegovi plemeniti želji se je odzvalo mnogo src. Na migljaj od zgoraj so se jela snovati skoro po vseh okrajih naše domovine društva za oskrbovanje in vzgojo zanemarjene mladine. Po želji cesarjevi je lepo poskrbel za zdravje in razvedrilo otrok mestni zastop naše bele Ljubljane, ki je kupil posestvo in graščino Sangrad na Gorenjskem nalašč zato, da bodo o počitnicah zahajali tjakaj ljubljanski šolski otroci krepčat si zdravje v dobrem gorenjskem zraku.

Dobrotljivost, ki je bila vedno tovarišica našega cesarja, ovekoveči z dobrodelnimi napravami in ustanovami vsled njegovega nagiba slavni biserni jubilej njegov. Dobrotljivost je najkrasnejši dragulj bliščeč se v sijajni kroni cesarja Franca Jožefa I., ki naj nam ga Bog ohrani do najskerajnejših mej človeške starosti.

NARODNA IN UNIVERZITETNA
KNJIŽNICA

00000509428

